

congar
voillaume
loew
liégé
kremer
fischer
hűség
és
haladás

HÚSÉG ÉS HALADÁS

A DIALÓGUS JEGYÉBEN

Yves *Congar*
René *Voillaume*
Jacques *Loew*
Pierre-André *Liégé*
Jacob *Kremer*
Balthasar *Fischer*

HŰSÉG
ÉS
HALADÁS

GYŰJTEMÉNY

BÉCS, 1977

Egyházi jóváhagyással

Fordították: *Bozsóky Gerő, Horváth Mária, Virágh József.*

Fedőlapterv: *Agnes Falkner*

Copyright 1977 by Verlag OPUS MYSTICI CORPORIS

(in Verbindung mit dem Österreichischen Pastoralinstitut)

A-1090 Wien, Boltzmann-gasse 14. – Verlags-Nr.: 806.

Druck: Novographic, 1238 Wien.

TARTALOM

A kiadó előszava	7
Yves CONGAR	
<i>Tekintély és szabadság az Egyházban</i>	9
René VOILLAUME	
<i>Az egészséges megújulás feltételei</i>	41
Jacques LOEW	
<i>Felelősségünk a mai világban</i>	57
Pierre-André LIÉGÉ	
<i>A szimfónikus Egyházért</i>	77
Jacob KREMER	
<i>Bibliaolvasás – hittel vagy kritikával?</i>	95
Balthasar FISCHER	
<i>Liturgikus megújulás: Befejezés vagy kezdet?</i>	109
<i>Max Thurian-idézetek</i>	76, 108
Részletes tartalommutató	125

AZ ELŐSZÓ JEGYZETEI

- 1 A mű címe: *A temps et à contretemps. Retrouver dans l'Église le visage de Jésus-Christ.* (Cerf, Paris, 1970) A tanulmányok címe sorjában: *Autorité et liberté dans l'Église; Les conditions d'une saine rénovation: Être hantés par Jésus-Christ.* Az első tanulmány fordítója *Bozsóky G.*, a két utóbbié *Horváth M.*
- 2 *Pour une Église symphonique*, megjelent az *Informations Catholiques Internationales* 1972. okt. 15-i, 418. számában, 12-16 l. Fordította: *Bozsóky G.*
- 3 *Gläubig oder kritisch?, Bibel und Liturgie*, 1977/1.sz. 13-18 l. E tanulmánynak és a következőnek fordítója: *Virágh J.*
- 4 *Liturgische Erneuerung: Abschluss oder Anfang?*, uo., 47-53 l.
- 5 Wien, Lainz – Klosterneuburg, 1976. október 26-27.
- 6 *La foi en crise*, Les Presses de Taizé, 1973, 115-117 l.

ELŐSZÓ

„Hirdesd az igét, állj vele elő, akár alkalmas, akár alkalmatlan” – a Timoteushoz írt levélnek eme mindig időszerű intését jelszavul használva emelte fel szavát a francia katolicizmus három kiemelkedő papi egyénisége, amikor öt évvel a Zsinat után a kontesztáció ott erőteljesen kirobbant s amikor már-már egy hollandiai skizma kitörésétől tartottak. *Yves Congar*, a Zsinat irányára döntő befolyású teológus, *René Voillaume*, a lelki irodalom mestere, a foucoud-i lelkiség ihletett képviselője, és *Jacques Loew* a munkáspapok kiemelkedő egyénisége, – látva, hogy nem egy szellemi tanítványuk a kontesztálók között van, megértő, testvéri hangon, de határozottan és őszintén mutatnak kiutat a kontesztáció zsákutcájából, rámutatva a megújulás feltételeire és sürgető követelményeire. Az Egyház testvéri közösségében való együttműködés, a tekintély és szabadság harmónikus összeegyeztetése, a megújulás belső feltételei: realizmus, alázat, természetfölöttiség, Krisztushoz való személyes kapcsolat, hűség az Egyházban továbbélő Krisztushoz, különben fenyeget a leszakadt, elszáradó falevelek sorsa – minde gondolatok, először szóban, majd könyvalakban¹ napvilágot látva mély benyomást gyakoroltak. Mi akkor lefordítottuk ezt a könyvet, de nem jutottunk annak kiadásához.

Most azonban, amikor egészen más oldalról fenyeget újra a skizma veszélye, amikor bizonyos túlkapások és értetlenségek, a reformok bevezetéséhez szükséges pedagógiai tapintat hiánya, a félelem okozta halogatás, illetve a vakmerőség szülte önkényes újítgatásnak végletes magatartása következtében sok jogos kritika is merült fel, időszerűnek tűnik e három tanulmány kiadása. Egyúttal ki is egészítettük. Idekívánkozik az olvasóink előtt nem ismeretlen *P.A.*

*Liège*² domonkos atya egy vitaindító előadása a francia értelmiségiek ankétján, a pluralizmus és belső egység feszültségével kapcsolatban, továbbá a lelkipásztorkodás, igehirdetés révén a hívők széles rétegeit érintő – és főleg az idősebbek körében olykor zavart keltő – két téma: a liturgikus reform és a modern szentíráskritika kérdése. Ez utóbbival kapcsolatban az olvasóink előtt szintén nem ismeretlen bécsi biblikus professzor, *Jacob Kremer*³ előadását közöljük, amely kifejti, hogy a kritikus bibliaolvasás igenis összeegyeztethető a hívő olvasással, s e tanulmány mögött ott egy buzgó lelkipásztor és igehirdető gyakorlati tanúságtétele. A liturgikus reform helyes végrehajtásának követelményeire Németország mai legnagyobb liturgikus tekintélye, *Balthasar Fischer*⁴ a liturgiatudomány professzora a Trier-i egyetem hittudományi karán, az Institut für Liturgiewissenschaft igazgatója, mutat rá. E két utóbbi előadás 1976 őszén hangzott el Bécsben, a *Bibel und Liturgie* c. folyóirat, az ausztriai „Katholisches Bibelwerk” lapjának 50. évfordulója alkalmából rendezett szimpozionján, nemzetközi hallgatóság előtt.

Végül, mivel bizonyos krízistünetek a kereszténység egyetemére jellemzőek, két lapunkon idézzük a rangos evangélikus teológus, *Max Thurian* szavait, „A hit krízise” c. művének tömör, velős összefoglalását.⁶

Azzal a meggyőződéssel bocsátjuk ezt a gyűjteményt a magyar papság és érdeklődő világi hívőink rendelkezésére, hogy ezek a gondolatok a magyar egyházi élet elmélyítésére, s ahol szükséges, üdvös korrekciókra adhatnak ösztönzést, legfőképp pedig megerősítenek az Egyházban továbbélő Krisztushoz való rendületlen hűségünkben.

YVES CONGAR

**TEKINTÉLY ÉS SZABADSÁG
AZ EGYHÁZBAN**

Igazán gazdag lehetőség tárul ki előttem, hogy a kiválasztott témakört bemutassam és megvilágítsam önök számára. A jobb eligazodás kedvéért a Világiak Apostolkodásának Kongresszusát választottam kiindulópontul, amely 1967 októberében ült össze Rómában és a negyedik munkacsoport jelentésében a következőket szögezte le:

„Rendkívül fontos, hogy a tekintélyi hivatal ne arra vegye igénybe hatalmát, hogy a valóban felismert igényeket elhallgattassa, még akkor sem, ha ezeket az igényeket csak nehezen, alig értjük meg. Ez az eljárás mód, indítsa bár az egész Egyház javának és érdekeinek őszinte szolgálata, feltétlenül a mai ember idegenkedésével találkozik. Sőt, ez az eljárás nem egy esetben kibúvóul szolgál arra, hogy meg se kíséreljék megérteni a méltányos kéréseket és törekvéseket. A keresztény hívő igazi emberi méltóságának tiszteletben tartása megköveteli, hogy a törvényes tekintélyi hivatal bekapcsolja őt a döntések meghozatalába, és pedig oly módon, amely egyaránt értelmes és méltó. Megfelelő összefüggésben Isten és ember viszonyát az apa-gyermek viszonyal lehet a legjobban jellemezni. E hasonlat azonban már nem alkalmazható akkor, amikor az Egyház keretén belül az emberek egymáshoz való viszonyát akarjuk jellemezni, bármilyen legyen is az egyesek funkciója.”¹

Az utolsó mondat, amelyre majd alkalomadtán még visszatérünk, egyáltalán nem kontesztáló jellegű. Bár tudjuk jól, hogy a kontesztáció létezik. S ennek az oka nem mindig és nem is szükségképpen engedetlenségi vagy ellentmondási viszketegségben keresendő. Sokkal mélyebb, belsőbb indítékokra vezethető vissza, a *civilizáció* mindenütt tapasztalható *változására*. Fellelhető ez a jelenség abban a tanításban is, amit a Vatikáni Zsinat is jól sejtett meg, és nagy vonalaiban körvonalazott is az „Egyház a modern világban” (Gaudium et Spes) című konstitúciójában. Mindenütt tapasztalható már ez a jelenség, amely az Egyházat rendkívül komoly revíziókra kényszeríti s ezzel nem egyszer kényelmetlen helyzetbe hozza. Egy korombeli, s hozzám hasonló képzettségű ember, aki jól ismerte a nyugodt biztonságában élő Egyházat, a magabiztos vallási életet, bizonyos mértékben meghökken, zavarba jön, ezt őszintén be kell vallanom. Jelentős szellemi erőfeszítésre van szükségünk, hogy legalább elméletileg megértsük, hogy miről is van szó. Jómagam kész vagyok erre a szellemi erőpróbára, s úgy vélem, valamennyiünknek meg kell ezt kísérelnünk.

Fejlesszük a hit kritikai szerepét!

Ha igaz, hogy a világ bizonyos mértékben bírálat alá fogja, kontesztálja az Egyházat, igaz az is, hogy az Egyház a maga részéről szintén él a bírálat jogával a világgal s a

világ által felvetett kérdésekkel szemben. Remélem, hogy René *Voillaume* és Jacques *Loew* testvéreim részletesebben foglalkoznak majd ezzel a problémakörrel.² Tény, hogy a világ bíráló vizsgálat alá veti az Egyházat. Mindezekelőtt egyre erősebb közömbösséggel tekint rá, – s ez a legkevésbé vigasztaló megállapítás. Az emberek tömegesen vallják ma, hogy az Egyháznak semmi mondanivalója nincs többé számukra. Ám akadnak olyanok is, – és néha ott, ahol a legkevésbé várjuk őket! – akik nagy reményeket fűznek az Egyházhoz, s azért bírálják az Egyházat, mert a nagy reményeikben való csalatkozástól tartanak. Egy bizonyos mai valóságot bírálják, mert úgy vélik, hogy a jelen formák nem felelnek meg a jogos kívánalmaiknak. Magától értetődő, hogy az efajta kritika a keresztények körében is felüti a fejét. Ez természetes: ugyanabban a világban élnek mint a többi ember. Szemináriumainkban és kolostoraink tanulmányi házaiban az ifjak ugyanazon kérdések csíráit hordják lelkük mélyén, amelyek szerte a világon a velük egykorú ifjúságot nyugtalanítják.

Ha a világ fogós kérdéseket tesz fel az Egyháznak, az Egyház is különös figyelemmel kíséri ezeket a problémákat. Érdeemes lenne, úgy vélem, ha az eddiginél merészebb módon vizsgálnánk és fejtenénk ki a „hit kritikai szerepét”. Ezen a kifejezésen annak a keresését, kutatását értem, hogy a hit milyen ítéletet mond, milyen értékű visszautasításra kész, milyen kérdéseket vet fel a saját elveiből leszűrt, s azok alapján megejtett vizsgálat után.

Sokkal átütőbb erővel kellene mindezt véghez vinni. A közelmúltban ez a gondolat ébredt fel bennem: „Végül is lassan száz éve már, hogy bíráljuk ezt a fogyasztási társadalmat. Bíráljuk mindannyian: papok, férfiak és nők, az egész Egyház! De bírálatunk csak platónikus maradt mindeddig! Itt lenne az ideje, hogy valami hatásosabb módszert válasszunk, amely végre képes lenne kikezedeni annak erejét, ami ellen felkelünk, harcolunk.

Következésképpen magunkévá kell tennünk a világ által felvett problémákat, el kell fogadnunk a súlyos okkerezést, a radikálisabb kérdésessé tételt, beleértve a tekintély elvének újszerű vizsgálatát is (hogymilyen feltételek mellett, arról később részletesebben szólok még). Ugyanakkor szilárdan számos kétségbevonást vissza kell utasítanunk, vagy legalábbis csak kritikai fenntartással vizsgálhatjuk ezeket, mindig éber figyelemmel ügyelhetünk rájuk. Először tudomást kell vennünk róluk, s aztán érvényesíteni fölöttük a hit kritikai erejét, mint fentebb is említettük. Éppen ezért mielőtt a hivatali tekintélyről összeállított panaszkönyv, vagy a szabadság élvezése feltételeinek bemutatásába kezdenénk, két alapvető vonatkozásban akarok néhány megjegyzést tenni. Túl kell lépnünk a „merőben szociológiai” és „zsurnalisztikai” látásmód szűk kereteit.

Felülemelkedni a merőben társadalmi szemléleten

Szóljunk először a „merőben társadalmi”, szociológiai szemléletről. Emmanuel Mounier 1933-ban elsőnek ele-

mezte és vette így bíráló vizsgálat alá a „keresztényinek” nevezett világot. Később számos követője támadt. Főtörekvése az volt, hogy az Evangéliumot, amelyet az Egyház mentett át nemzedékről nemzedékre, s azóta is hirdet a világnak, megszabadítsa bizonyos társadalmi különcöktől, amelyeket a múlt öröksége gyanánt kapott csak, s amelyek ezért ma már terhesek és csak erősen vitatható értékkel bírnak.

Meglepődve állapítottam meg magam is, hogy számos ma bírált jelenség vagy tény valóban a középkorból ránk szállt örökség. Bizonyára megbocsátják, ha továbbra is szeretem ezt a középkort – hiszen ebben született Rendem, szent Domonkos rendje, s mindenki magán hordja származásának a bélyegét – a kritika mégis helyénvaló. De hogy megfelelő bírálat alá vegyük ezt a középkort, el kell fogadnunk, hogy bár nagy volt, ám mégis csak egyetlen történelmi valóságot, csak egy fázist mutat be az Egyház történetéből, amelyről szeretett hajdani mesterem, P. *Sertillanges*, szívesen hangsúlyozta, hogy valószínűleg még csak kezdeti stádiumában van. Magam is úgy vélem, hogy sem az Evangélium, sem az Egyház még nem vesztett ifjú, jövőbe mutató lendületéből. S így inkább vagyunk hatóerejének a kezdetén, mint a végén...

Jogos tehát bírálni a tekintély külső megnyilatkozásait, megnyilatkozási formáit, amelyeket az Egyház történelmének egyes ismert és meghatározott korszakaiban öltött csak magára. S ha valamit mégis sajnálni akarunk, nem

azt kell fájlalnunk, hogy ezeket a kérdéseket egyáltalán fel lehet vetni, hanem azt, hogy csak elszietett felületességgel vizsgálják azokat, holott számos alapelemet még nem is tisztáztunk eléggé. Vitathatatlan, hogy a nagy általánosságban elfogadott elvek, a társadalom egészében a szociális kapcsolatok átélési módjai, jelentős kihatással voltak egy bizonyos meghatározott korban a tekintély elvének megfogalmazására és megszilárdulására. Ha felidézzük a római jog „principatus-elvét”, sokkal jobban megértjük Szent Leó szövegeit, amelyekben a saját tekintélyét is a „principatus” terminológiájával határozza meg. A XII. és a XIII. század egyházi intézményei igazabb hatalom-megosztásról és őszintébb demokratikus szellemről tanúskodnak, mint számos mai modern társadalmi rend. Ám, ki tagadhatná, hogy a hűbéri társadalmi élet eszméi, valóságai, életkörülményei mélyen befolyásolták a többé-kevésbé kultúrátlan világiak és a képzett klérus tagjai, az alsópapság és a közép- és főpapság közti kapcsolatok kialakulását? Végül az is világos, hogy a XV. és XVII. század főúri abszolutizmusa, a XIX. század államhatalmsága (etatizmusa) is visszatükröződik az Egyház kebelén belül bizonyos felfogások és gyakorlatok meghonosodásán. Nem egy mai kritika ilyen örökségként ránkmaradt hagyatékra vonatkozik.

Kockázatos dolog lenne azonban ezt a régi, túlhaladt társadalmi felfogást csak úgy egyszerűen behelyettesíteni egy új társadalmi felfogással, amely csak „társadalmi jel-

legű” lenne. Szívesen idézem itt Mgr. *Pézéril* szavait: „Nem egy valamiféle tárgy egyszerű áthelyezéséről van itt szó, nem is arról, hogy egy struktúrát újabb struktúrával cseréljünk fel, más szóval: egy törvényhozást, egy értékrendet, egy szervezetet cseréljünk ki újakkal... Ennél sokkal mélyrehatóbb vállalkozásról van szó!”

Találjuk meg újra a „sajátosan keresztény” elemet!

Arról van tehát szó, hogy vissza kell térnünk XXIII. János pápa zsinati programjához, amelyet a mai napig talán nem méltányoltuk eléggé. XXIII. János pápa ugyanis a Zsinat főcéljául kitűzött aggiornamento eszméjét szorosan a keresztény élet elmélyítéséhez, megtisztításához fűzte. Amikor ezt tette – tudatosan, vagy ösztönösen, nem tudhatom – az egyházatyák legősibb hagyományai újíttotta fel. Ők ugyanis az Egyházban végrehajtandó minden reform eszméjét – s ebben az időben természetesen csak részleg-reformokról lehetett szó – mindig egybekapcsolták a keresztény ember „reformatio-jának” és bizonyos „re-conformatio-jának” gondolatával, más szóval: a keresztény ember Krisztus képmása szerint történő „re-configuratio-jával”, újjáalakításával. Ha figyelemmel kísérik a nagyobbított mai liturgiáját, megállapíthatják, hogy ez a kifejezés többször is előfordul a gyűjtő-imádságokban, amikor azt kérjük, hogy Krisztus képmása szerint alakuljunk át, „reformálódjunk” meg; első ízben a Vízkereszt utáni első vasárnap közös imája szól így.

Röviden: túl kell tennünk magunkat a külsőséges társadalmi megfontolásokon, hogy eljuthassunk a sajátosan keresztényihez. Vitathatatlanul ezt kutatja mindenki, még a „kontesztálóknak” nevezett csoportosulásokban is. Bár ez a szó gyakran felületesen, minden komoly alap nélkül használt szó, lassan már el is kopott, sőt nem egyszer egyenesen bosszantóvá kezd válni. Sajátosan keresztényit keres mindenki. Vagyis: az Egyházban teljesen és hitelesen keresztény módon gondolkodni, így fogni fel az egyéni kezdeményezés és a tekintély közti viszonyt; s ez utóbbinak a hatáskörébe tartozik az egység biztosítása a különbözőségeknek harmóniába való egybeforrasztásával, az egység megtartása, pontosabban: előmozdítása által.

De mit jelent keresztény módon gondolkodni? Mindezekelőtt szem előtt tartani a *teljes* Evangéliumot. Gyakori az a törekvés, hogy csak bizonyos szövegrészeket ragadunk ki, más részek kizárásával, vagy figyelmen kívül hagyásával, ami elősegítheti ama ideológiai magatartást, hogy az adott tények egy részét emeljük ki, ebből vonunk le valami absztrakciót – ami bizony csak absztrakció maradhat! Az Evangéliumban azonban vannak bizonyos értelemben vett szövegrészek, de ugyancsak vannak idézetek más értelmezésre is! A kettőt együtt kell olvasnunk, összhangba hoznunk, egyeztetnünk. Ne mondjuk, például, csak ezt: „Aki titeket hallgat engem hallgat...”, amikor az Evangélium számos idézete szerint a tekintély igen ingadozó és nem mentes a gyöngeségtől sem! Ne idézzük egyedül és a

szövegösszefüggésből kiragadva: „Miként szolgák...” ami igaz, nagyon mély gondolat (erre is visszatérünk még!), de lássuk meg ugyanakkor a kulcsok hatalmi jelvényét is! Isten népében van tehát hatalommal felruházott tekintély, amely dönthet az élet egyes kérdéseiben az apostoloktól örökölt karizma révén, s ez szentségekhez, tehát isteni aktushoz kötött.

Az Egyház testvéri közösség, tehát közös erőfeszítésen, együttműködésen épül

Hogy kialakulhasson bennünk egy valóban keresztényi látásmód, az Egyházat valóban „Isten népének”, igazi „közösségnek” kell tekintenünk. Mindkét kifejezés valóban csodálatra méltó és be kell vallani, egymagában is elegendő arra, hogy várakozással és örömmel töltsön el bennünket; ugyanakkor mind a kettő meghatározott tartalommal rendelkezik. Isten népe olyan népet jelent, amelyet Isten hív, toboroz egybe s maga köré, amelyet Ő formál, mindenkinek – mindenesetre nagyon soknak! – megadva mindazt az adományt, amely az egyéni és a közösségi javakat egyképpen szolgálja. Isten népe tehát nem csak lemenő ágon épül, nemcsak egy bizonyos fokozattól számítva – mondjuk: a hierarchikus fokozattól kiindulva, bárha ez utóbbi vitathatatlanul fontos elem! De az előbb említett összes adományok közrejátszásával, közreműködésével épül, amennyiben azokat felismerjük és megfelelő harmóniába rendezzük, mindegyiket a megillető helyre

állítva. Való igaz: nem könnyű vállalkozás ez! Világosan látjuk, hogy számos konkrét kérdés vetődik fel azonnal s nem egyszer a legodaadóbb, hűséges szolgálat nem a legokosabb és a legjobb megoldás is egyúttal, s nem is a legmegfelelőbb... Éles meglátásra, harmónizáló, összehangoló készségre van szükség, ami sokszor vajmi nehéz feladat. De meg kell találni ennek a módját, mert az Úr kívánja így: Ő építi tovább is Egyházát, s nem egyedül az Egyház maga! Az is igaz, hogy eme adományok közt vannak építők s nem csak már megépítettek (befejezettek). Vannak olyanok is, melyek csak tervbe vannak még véve s így nincsenek, nem nyugosznak szilárd támaszokon még. Ezeknek az igazi alapjait rakta le az Úr, akár a hierarchikus örökség által, melyet az apostoli utódlásnak nevezünk, akár szentség által, a papszentelés szentsége által, amely a kegyelmi bőséggel együtt a félelmetes papi hatalmat is átruházza. Nem kell tehát úgy felfognunk az Isten népét, mintha az valami szervezetlen, megkülömböztetést egyáltalán nem tűrő tömeg lenne csak, miként egy ölnyi ág sem fa még, és egy halom kőrakás még nem ház!... A fa organikusan egybetartozó ágakból áll és a ház is egy építészeti egységes organizmus (szervezet), ha szabad így kifejeznem: építéstanilag életképes egész! Így van ez Isten népével is. Vannak vezetők és pásztorok. De részese minden aktív tag, mindenki kapott valamit az egész közösség együttes javára.

S végül: az Egyház testvéri közösség. Testvérek – ezt a

nevet adták önmaguknak már az első keresztények. Így szóltam én is az előbb szándékosan *Loew* testvéremről és *Voillaume* testvéremről, s szeretném, ha engem is egyszerűen csak *Congar* testvérnek szólítanának, mint ez a közép-korban is szokásban volt, s miképpen újra szokásba jön napjainkban is, mert a kimondottan funkcionális megjelöléseket, mint például „Tisztelendő”, stb. kerülni kell. Vegyék csak elő a nagy francia nyelvmagyarázó szótárt, Littrét, és a tisztelendő címszó alatt ezt olvashatják: „Alig kétszáz éve (a szerző 1874-ben írta ezt!) a Tisztelendő Atya elnevezés a püspököknek szólt. De amikor ők átvették a „Monseigneur” nevet és a Nagyságod (*Votre Grandeur*) lépett a Tisztelendőséged (*Votre Révérence*) helyébe, az egyszerűbb „Tisztelendő Atya” elnevezést a szerzetes rendek papjai vették át a régi „Testvér” (*Frère*) megszólítás helyébe...” Ez a korszak is elmúlt – vagy éppen most van múltóban...

A keresztény stílusról

Visszatérünk a keresztény stílushoz. Jézus maga szólt így: „Ti ne hívassátok magatokat rabbinak, mert egy a ti Mesteretek és ti mindnyájan testvérek vagytok.”³ A Világiak Apostolkodása Kongresszusának az előbb említett dokumentumában volt egy fontos és pontos szövegrész, amely arról szólt, hogy nem lehet változatlanul alkalmazni az atya és a gyermek, az Isten és a hívő kapcsolatát a hierarchia és az alattvalók közti kapcsolat megjelölésére

az Egyházban. Tagadhatatlan, hogy létezik bizonyos lelki atyasági viszony. Ebben az értelemben használja szent Pál, amikor így ír: „Ha tízezer tanítótok volna is Krisztusban, atyátok nincs sok. Krisztus Jézusban az Evangélium által én adtam életet nektek.”⁴ Van tehát egy bizonyos lelki atyaság, de ez nem fiakat, hanem testvéreket hív életre. Mert a lelki atyaság előtt csak egy cél lebeg: minél nagyobb számban, minél több egyénnel közölni azt a jót, amelynek magunk is boldog részesei vagyunk, s ez Jézus Krisztus és az Ő Evangéliuma. Az Egyház nagy testvéri közösség kell legyen. Sajnos nem mindig mutatkozik annak. Azt is elismerem, hogy ez nem mindig a mi hibánk. Az ember nem mindig teheti azt, amit akar. A dominó játékhoz is két játékos kell és csak akkor jöhetnek ki a hatosokkal, ha a szemben álló fél is a hatost játssza. Gyakran keresem, várom a testvért s nem találok rá. Lehet, hogy ugyanígy van ő is: keresi a testvért, de nem találkozik vele. A házasságban se találják meg egymást mindig a hitvesek: az egyik már alszik, amikor a másik még ébren van – s megfordítva... Ám szüntelen törekednünk kell a testvériség megvalósítására s nagy általánosságban mondhatjuk: ez is a törekvésünk. Alapjában véve tehát e testvéri osztozkodás utáni vágy, ez a felelősség megosztásának szükségessége (amiről Suenens bíboros legújabb nagyszerű könyve^{4a} is szól), a közös vállalkozás eme sarkalatos igénye, a döntések előkészítésében és végrehajtásában való együttes munkálkodás, lényegileg keresztény gondolat. Éppen ezért nem

találhat bennünket készületlenül, hiszen legszentebb hagyományainkban gyökerezik, magában az Evangéliumban. Újra idézhetném itt, miként már 1953-ban tettem „Az Útjelzők” (Jalons) c. írásomban⁵, Szent Cyprían és Nagy szent Leó, egy kiváló püspök és egy nagytekintélyű pápa szavait. Ebben a kérdésben nem hódolhatunk a koreszmék hóbortjainak vagy napjaink diavtjának. Meg kell maradnunk, vissza kell térnünk a régi, eredeti alapelveinkhez...

A zszurnalisztika veszélyeiről

Rövid bírálatot ígértem az úgynevezett „zszurnalisztikáról” is. Idézőjelbe tettem a kifejezést, mert nincs szándékomban az újságírókat támadni, akik valóban nehéz és szükséges munkájukat a legtöbbször jól – néha bizony kevésbé jól! – végzik. Éppen ezért tettem idézőjelbe a szót és ezúttal tisztázni szeretném mit is értek ezen; számomra ugyanis nagyon fontos kérdés ez. Bizonyára tudják, hogy elértünk abba a korba, amelyet a fura keveréknnyelven megjelölt „mass-média” korszakának neveznek. A Francia Akadémia maga is kénytelen volt megengedni ennek a (barbár) szónak a használatát, „media de masse” (tömeg-közvetítő) formájában, ami végeredményben ugyanazt jelenti. A zsinati meghatározás értelmében a „tömegközlési, érintkezési eszközökről” lenne szó: televízióról, rádióról, filmről, napisajtóról, a világűrben elhelyezett közvetítő állomásokról, stb. Be kell vallani, mindez fantasztikus méreteket ölt! Amikor egyenes adásban hallom Frank

Borman hangját, amikor a Hold körül hajózva Mózes első könyvéből a világ teremtésének történetét olvassa, a szívem mélyéig hat minden szava. Elvitathatatlanul, ez valami csodálatos teljesítmény!

De számos veszélyt is rejt magában. Mennyire itt lenne már az ideje annak, hogy a mind gyorsabb tempóban dolgozó hírközlő eszközök használatát megfelelő előkészítés, nevelés előzze meg és bizonyos etikai szabályok mérsekeljék. Pillanatok alatt tárják eléink frissen, égető módon a legújabb eseményeket. Olyan ellenállhatatlan erővel, magával ragadó, szinte viharos sodrással, hogy időnk sincs a gondolkodásra, mérlegelésre. Szinte mindennapos a veszély, hogy a felszínen úszó utolsó vagy utolsó előtti probléma hat döntően elhatározásainkra, anélkül, hogy a dolog gyökeréig hatolhatna vizsgálatunk. Erre a veszélyre egyébként már *Chesterton* is felhívta a figyelmet. Olvassuk csak újra *Asszisi szent Ferencről* írt életrajzának második fejezetét: „A zsurnalisztika borzasztó vétke többek közt, hogy az eseményt tárja eléink anélkül, hogy megjelölné annak igazi eredetét, vagy megmagyarázná az okát!” Igaz, a komolyabb folyóiratok igyekeznek beszámolni az egyes események összefüggéseiről is. De a legtöbb újság csak úgy sebtében, nyersen tárja eléink a tényt, anélkül, hogy a teljes megértés érdekében a gyökerek, az indítékok szükséges bemutatására időt vagy helyet szentelne. Pedig az adott tény nem keletkezett egyszerűen, spontán módon; történelme van, és ennek ismerete nélkül csak érthetetlen maradhat.

Az, amit itt elítélő értelemben értek zszurnalisztikán, az megelégszik az esemény újdonságával és kedvezőtlen lélektani hatással jár: türelmetlenség, a szenzációnak – szinte kizárólagos – hajhászása jellemzi, és milderre vezet. Egy ízben a neves párizsi újságban (*Le Monde*): Ha a celibátus ellen írnék, két hasáb is jutna az újságban, de a papi nőtlenséghez való hűségem nem érdekel senkit. Henri *Fesquet*, az említett lap vallási híreinek főszerkesztője, hasonló véleményyt fejtett ki egy párizsi külvárosi előadásában amikor így érvelt: ha egy püspök a papjait arra buzdítja: „Imádkozatok!” – ezt nem írom meg az újságban. Ez nem újság-cím! De ha azért hívja őket egybe, hogy kijelentse előttük: „Nem kell többé imádkozni!” – ezt már megírom, sőt külön cikket is írok róla!...

Idáig jutottunk. Mindez súlyosan esik latba, ha komoly kérdések elemzésébe akarunk kezdeni. Mert nem az igazi valóságot tárják elénk az újságok, hanem csak az újításokat, a beteges kinövéseket! Nem azt állítom, hogy ezek nem tartoznak szintén a mindennapi valósághoz, de az igazi realitásnak csak bizonyos oldalai, rész-igazságai. Éppen ezért nem tagadni vagy megnyírbálni, kisebbiteni kell az információt, de függetlenné kell magunkat tenni ettől a lihegő, szenvedélyes, felszínes események után rohanó életmódtól, a valóságban járványos betegségben gyötrődő életfelfogástól. Mert igazi járványos kórtünet ez. És ragadós, fertőző, mint a pestis!...

Szükség van erre az óvásra, ha a komoly kérdésekkel

komolyan akarunk foglalkozni. S ha igénybe vehetem még türelmüket, azt tanácsolom, foglalkozzanak többet a történelemmel, igyekezzenek az idő és a munka adta lehetőségek keretein belül szert tenni komoly történelmi kultúrára. Tanulmányozzák jobban a történelmet! Egyedül az képes az épp időszerű eseményeknek is igazi távlatot, sőt nem egyszer értelmet is adni. Azzal, hogy a problémákat így az őket megillető helyre sorolja, máris „lázmentesíti” azokat. A történelem a bölcsesség kiváló iskolája.

A tekintély és hatalom kötelességeiről

Mindenekelőtt újra le kell szögeznünk: nem lehet minden bajért a tekintélyt és a felsőbb hatóságot tenni felelőssé! Amikor néhány évvel ezelőtt „Egy szegény és szolgáló Egyházért” című könyvecskémet megírtam, a szememre vetették, hogy kizárólag a tekintélyi hatalomról, a hierarchiáról írtam és ezzel mintegy ennek tulajdonítottam a „szegény és szolgáló Egyház” jellegét. A szemrehányás jogosult volt. Hivatkozhatnék ugyan szerkesztői szempontok figyelembe vételére, azt is mondhatnám, hogy a közvélemény előtt ez a legkiáltóbb, a legközvetlenebb probléma. Objektívan bizonyára ez is a legdöntőbb. De bevallom: a kritikát megérdemeltem. Elvégre is nincs jogunk a hierarchiát bírálni, ha magunk részéről nem tettünk bizonyos őszinte erőfeszítést, hogy eleget tegyünk azoknak a köve-

telményeknek, amelyeket mi támasztunk vele szemben. Általánosabb megfogalmazásban Stanislas *Fumet* barátom szavait szeretném itt idézni „A határok türelmetlenségéről” írt művéből: „Nem tagadhatjuk le azokat a határokat, amelyeket még nem léptünk át... Amíg az ember nem emelkedett egy parancs vagy egy szabály fölé úgy, hogy többet tett mint amit az megkívánt, amíg azon fölül nem kerekedett, amíg azt túl nem szárnyalta, addig bizony a határokon innen van még, a parancs és a szabály nívója alatt!...”⁶ Vagyis röviden: Amíg az ember nem gyötrődött, vérrel nem verejtékezett azért, hogy a szabályt betartsa, addig nincs joga bírálni!...

Az egész keresztény élet szolgálat

Ebben megegyeztünk: túl egyszerű, túl könnyelmű lenne egyedül a hierarchiát tenni felelőssé mindazért, amit mondtam, vagy mondani fogok. Nem is teszem felelőssé! Az Úr Jézus azonban az Evangéliumban elsősorban a hierarchia tagjaihoz intézi a szavait, amikor a szerepükről szólva szolgálatról beszélt. E témát már feldolgoztam egy korábbi munkámban, amelyet a Szentatya is idézett két ízben, amikor 1969 februárjában és márciusában homíliai tárgyául választotta e kérdést. Az Evangéliumból kiindulva így fogalmazhatjuk meg röviden mondanivalónkat: a keresztény élet teljes egészében szolgálat. Az Evangéliumban a tanítvány és a szolga neve közé egyenlőségi jelet lehet tenni. Nincs köztük különbség. A keresztény szolga; mind-

nyáján szolgák vagyunk. A püspök és a pap is előbb keresztény. Ám a szolgák e népének keretein belül, amely az első szolga: Jézus Krisztus példája szerint, a világ szolgálatára rendeltetett, mint mondtam: e szolgákból álló nép keretein belül, bizonyos megszervezettség létezik. Némelyek, mint például Pál apostol mondja, a szentek – vagyis a keresztények – szolgálatát kapták feladatul.⁷ Itt olvashatjuk egyébként a hierarchia szolgálati szerepének pontos leírását. Tekintélyi és parancsoló rend ez, de a nép keretein belül, amely teljes egészében szolgálat! Igazi tekintély elismeréséről van itt szó anélkül azonban, hogy azt a földi, a pogány tekintély és hatalom mintájára képzelni el, egyszerűen átültetve az Egyházba. Az előbb említett könyvemben idéztem XXIII. János pápa remek szavait, amelyeket egy vatikáni követ mesélt el nekem: „Le kell rázni a császári port, amely szent Péter trónjára telepedett...” Nem lehet arról szó, hogy átoltuk az Egyház életébe a római principatus, a középkori feudalizmus vagy bármilyen korbéli világi tekintély és hatalom formáját. Van ugyan itt hatalom és tekintély, de olyan népben, amely a maga egészében a szolgálatnak él! A keresztények szolgálatának belső szervezete kívánja így, a keresztények szolgálatának összhangbahozása, természetesen mindazzal, ami ezzel szükségképp együtt jár.

Nagy feladat ez. Így értelmezte a Vatikáni Zsinat is, amikor a „Lumen Gentium” szövegében a II. fejezet „Isten népét” a III. fejezetben tárgyalt „Hierarchia” elé helyez-

te, ezzel is aláhúzza, hogy előbb van a Szentlélek által ihletett nép⁸, melyet a karizmák áldásával tüntet ki – a mindenki javát szolgáló különös adományokkal – s hogy ez a nép azért rendelkezik önálló belső szervezettel, hogy jobban megfelelhessen a reá háruló szolgálat követelményeinek. Ime az Egyháznak az Evangéliumtól kapott tekintélyi és hatalmi megbízása.

A társadalmi viszonyok fejlődésének befolyása az Egyház életére

Nagy felelősség hárul ma az Egyházra a Világgal szemben megmutatott álláspontja miatt, hiszen – mint előbb említettem – szinte elkerülhetetlen, hogy az Egyházon belül a vezetők és vezetettek közti kapcsolatok elképzelése és átélése ne érvényesítse szinte átütő erejét, befolyását másutt is. A mai ember korának erős befolyása alatt él, s ez a befolyás a következő évek során csak fokozódni fog. Ezt érzik mind jobban a mai fiatalok, sokkal érzékenyebben mint a korombéli, már meglett férfiak. Ezt a mai helyzetet a következő három vonással lehetne a legjobban megrajzolni. Itt csak röviden térek ki rájuk, mivel részletes vizsgálattal már foglalkoztam.⁹

A mai ember részt kér a döntés meghozásában minden téren, és mindenütt: a gyárban, a tervhivatalban és a politikában egyaránt. Mindnyájan részt akarunk venni és kötelességünk is részt venni e munkában. A mandarinok kora véget ért, amikor csak a döntések tudomásul vétele volt az

osztályrészünk. A mai modern civilizáció embere személy szerint érdekelt és felelős is az őt érintő döntések kidolgozásában és végrehajtásában.

Ezen túl a mai nemzedékre jellemző a *perszonalizmus*, amely nem elégszik meg a külső törvényességgel, amely kívülről ruházza rá kötelességeit: a személyes felelősség értelmében több eligazításra, több segítségre is tart igényt. Nagy és keresztény jellemvonás ez! A személy eszménye és tiszteletben tartása a kereszténység történelmi ajándéka az emberiség számára. De nem becsülhetjük le a maga egyedirányúságában az önkényességig túlzott perszonalizmus veszélyeit: könnyen a tekintély és a törvény tagadásához vezethetne ez. Természetesen eddig a határig nem mehetünk el, és főképpen nem az Egyház életén belül. De ennek a perszonalizmusnak is megvan a maga keresztény értéke, hiszen a kereszténység kezdetétől fogva főképpen a filozófiájában, az emberi személy igazi eszméjét kereste, szolgálta és először éppen ebben a témakörben találkozott először, majd került szembe a pogány filozófiával.

A harmadik vonás civilizációnk *technikai* jellege. Ez a technika állandó haladást mutat, és a fiatalok jogosan remélik, hogy elődjeiket ezen a téren túlhaladják. Így természetszerűleg nem az érdekli őket elsősorban, hogy az idősebbek mit, milyen hagyományt, örökséget tudnak majd rájuk hagyni, hanem inkább az, ami még előttük van. Nem arra támaszkodnak szívesebben, ami mögöttük

van, hanem az érdeklőket, ami biztos örökségként jussuk lesz majd, az ami még létesítésre vár, ami még ismeretlen, vagyis a jövő...

Jövőbe tekintőbb felelős vezetést!

Ilyen körülmények közt a felelős vezetésnek is inkább előre kellene tekintenie s nem hátra, a múltba. Irányt szabó, lendületesebb álláspontot kellene képviselnie. Tanulmányozni, kutatni kell ezt a jövőt, amely csaknem egészében ismeretlen újdonság még, de amelynek komoly ígéreteit máris el kell fogadnunk. Nem pedig kizárólag arra szóitkozni, hogy a keretek közt megtartsunk, vagy a keretek közé vissza szorítsunk mindenkit, aki ebből kifelé kívánczik. Tagadhatatlan, hogy a felelős vezetést sokáig csak ebben a szerepben képzelték el, mert a reája bízott egységet is csak mint már megvalósított, kiforrott egységet látták, amelybe be kellett lépni s ott maradni, ott megmaradni, problémák és kérdések hánytorgatása nélkül. Ma inkább úgy képzeljük el az egységet, hogy az, nap mint nap megvalósításra vár a világ haladása, fejlődése közepette, amikor újabb és újabb kérdések merülnek fel, s ez a világ is mind újabb erőforrásokkal gazdagodik. Nem kétséges az, hogy az egyház szempontjából mindez igen komoly problémákat vet fel, hiszen nincs egyház a hagyomány nélkül! Maga a hit is az apostoloktól napjainkig terjedő nemzedékek útján jutott el hozzánk. A hagyomány, az intézmények s az igazság-meghatáro-

zások szerepe, feladata éppen az, hogy legyőzzék és kiállják az idő vasfogának minden marását, s az idők sodrában is átmentsék az egységet, amit örökségül kaptunk s amely mindörökké féltve őrzött kincsünk kell maradjon. Valami mesés és csodálatos eredmény már az, hogy ma is szent Athanáz, a Niceai Zsinat (325), sőt még inkább a Krisztus előtt ezer évvel született Dávid király zsoltárainak a szavaival imádkozunk naponta. Jómagam egyforma gyönyörűséggel élvezem Dávid zsoltárait s általában az egész Ó- és Újszövetséget.

A felelős vezetés tehát úgy tűnik nekem, mint a gazdag változatban örökölt adományok között a rend kiváltságos szolgálata, az újításban az időt állónak öre, s a kezdeményezések és felfedezések tarka tömkelegében az egység biztosítója. Ez az egyházi tekintély hatalmi és hatásköri feladatainak bokrétába fogott summája. Csak akkor felel meg igazán hivatásának, ha a rend, az időtállóság és az egység nem elégednek meg azzal, hogy a változatos, az új és a kezdeményező szellem fölé borulnak mint valami képzeletbeli külső, idegen kupolák. A rend nem hagyhatja cserben a változatosat, az időtálló az újat... És az egységnek az egyéni kezdeményezések sorközeibe is be kell hatolnia. A tekintélyi hatalom nem léphet közbe akkor, ha az élet már elvégezte művét, s így utána venné elő nyíró ollóját vagy pásztorbotját... Állandóan figyelemmel kell kísérnie a kutató munkát anélkül, hogy együtt úszna az árral. Ennek első feltétele a jó informáltság. Sajnos a tapasztalat

azt mutatja, hogy a felelős vezetőség könnyen hajlik az elszigeteltség felé, mert maga köré a köteles tisztelet mesterséges falait építi, ha nem éppen a szolgálatteljesítők sáncai mögé húzódik, amelyek végképp elzárják előle a valóság felismerésének még a lehetőségét is.

A felelős egyházi tekintély jelen problémája szorosan kapcsolódik a megfelelő tájékoztatói szerv, a párbeszéd, a kutatás és a felelősség-megosztás helyes alkalmazásához, gyakorlásához.

A szabadságról

Nem akarom kiengesztelhetetlen peres felekként kezelni a szabadságot és az egyházi tekintélyt. Könnyű és könnyelmű megoldás lenne ez. Bár valami igazság mégis van ebben. (Kecsegtető előadói téma!...) A szabadság igazi használati utasításait szent Pál apostol fogalmazta meg a Galatákhöz írt levelében (5, 13). Ismerik bizonyára milyen büszke öntudattal, erővel és férfias bátorsággal ír a pogányok apostola?... „Testvérek, ti szabadságra vagytok hivatva. Csak ne éljete vissza a szabadsággal a test javára, hanem szeretettel szolgáljatok egymásnak.” (Érdemes össze hasonlítani ezt az idézetet az I. Korintusi levél 7. fejezetével.)

Szabadságra hivatva, hogy szolgáljunk

Szeretném kiemelni e csodálatos vers első szavait: „Ti szabadságra vagytok hivatva.”

A szabadság nem valami külső társadalmi helyzet, leg-

alábbis az a szabadság nem az, amelyről itt szó van, s amelyről Georges *Bernanos* mondta: „A szabadságra nem lehet senkit megtanítani, mert valami belső erő az, a lélek ereje... Nem győzöm eléggé ismételni, hogy vannak emberek, akik azzal dicsekednek, hogy szeretik a szabadságot, mert élvezik azt. Távol áll tőlük, hogy bármi áldozatot is hozzanak érdekében, de elvárják azt, hogy ez a szabadság mindenféle áldozattól megkímélje őket! Természetesnek tartják, hogy ez a szabadság lehetővé tegye számukra, hogy békességben elhájasodjanak, sőt hogy még segítse őket ebben az elhájasodásban.” Szent Pálnak bizonyára megnyerte volna tetszését ez a kommentár... A szabadság nincs valamiféle struktúrához kötve. Egy adott helyzet vagy a dolgok átrendezése még nem a szabadság megtisztelése, ünneplése. Nem!... A szabadság eszmény, amelyre mindnyájan hivatottak vagyunk. De nincs még a birtokunkban. Ki kell érdemelnünk, méltókká kell lennünk rá. Feléje kell törekednünk, meg kell hódítanunk, el kell nyernünk. Arra kell törekednünk, hogy az általa képviselt fantasztikus programhoz alkalmazzuk befogadó képességünket.

Azt hiszik talán, hogy most csak a belső szabadságról beszélünk, egy meghatározott élet-minőségről, holott a szabadság és a hatalmi tekintély közti probléma a rend és a kezdeményezés közt támadható feszültségben rejlik. Jómagam éppen a külső szabadság oly követelését szeretném még visszautasítani, amely elszigeteli magát az igazi keresztény

élet lelki programjától. Az igazi keresztény szabadság csak úgy mint a felelős tekintély a szolgálatért van!

Ennek a helyes programnak az első pontja: a szabadság fegyelmet, önmérsékletet, önuralmat kíván. Bizonyára többen olvasták olvasóim közül is Dietrich *Bonhoeffer* „Ellenállás és behódolás” című lélekbemarkoló könyvét és a börtönben írt leveleit. Néhányan talán még „Etika” című írását is ismerik. Mert ezt is figyelembe kell venni, főképpen ma, amikor többen *Bonhoeffert* is az „Isten halála” elnevezésű gyászos teológia zászlóhordozójának szeretnék bemutatni, ami egyáltalán nem alkalmazható lelkeségére!

Az „Ellenállás és behódolás” utolsó lapján – amely egyébként az „Etika” első oldala is! – ez a pár sor olvasható: „A fegyelem állomás a szabadság útján”. (Jól tudta ő, hogy valóban Út ez, és FELÉJE kell haladnunk!) „Fegyelem. Ha a Szabadság felé vezető útra lépsz, mindenek előtt tanuld meg az érzékek és a lelked fegyelmezését, hogy vágyaid és a tested veszélyes kalandokba ne sodorjanak, csábítsanak. Senki nem mérheti fel a szabadság titkainak mélységét önmaga fegyelmezése nélkül.” Azt hiszem ez a hang méltán érdemel figyelmet, egy szabad ember kiáltó hangja ez, aki életével fizetett szabadságáért.

„A szabadságra vagytok hivatva” – mit jelent ez?

Nincs szándékomban hosszú filozófiai fejtegetésbe kezdeni, ez óriási feladat lenne. Csupán néhány szempontot akarok megvilágítani, azokat a pontokat, amelyekben, remélem, mindnyájan egyetértünk, és amelyek konkrét prog-

ramot jelölnek meg; nem elvont, megközelíthetetlen, hanem közvetlen hozzánk közelálló, mindennapi és gyakorlati szempontot.

Tisztelet mások iránt

Ez lenne az első szempont. Ha az emberi jogok deklarációja az egyéni szabadság feltételeként szabja meg, hogy az ne sértse mások szabadságát, a keresztény szabadsága még ennél is nagyobb figyelemmel kell, hogy tisztelje és becsülje azt.

A mások iránti tisztelet első megnyilatkozása az igazi dialógus – a párbeszéd – feltételeinek biztosításában mutatkozik meg. Sok szó esik manapság a dialógusról. De azok, akik a legtöbbet beszélnek róla, – kénytelen vagyok megállapítani! – nem mindig az elsők az elengedhetetlen feltételek tiszteletben tartásában is! Korunk, sajnos, az erőszak kora. Ebben a különös helyzetben a filmművészet súlyosan felelős; itt minden erőszak csaknem mindig, mert minden néhány élesen megrajzolt képben játszódik le. Korunk a „zsurnalisztika” kora is, amelyről már szoltam, s amely a türelmetlenség elképesztő példáit tárja elénk; hiszen még egy mondat, egy felszólalás, hozzászólás rendes befejezésére sincs elég időnk, mert közben máris ellenvetést hallunk... Újabban az ellentmondásnak új formája is született: egymás házáat robbantgatják az emberek... A magam részéről már jóideje a következő elvet tartom irányadónak – egy német szerző munkájának olvasása adta meg hozzá az

alap gondolatot – számomra a tolerancia az igazság egy fajta szolgálata lett! Nem azért vagyok türelmes, mert az igazságot mérsékelt hévvel szolgálom csak, hanem mert jól tudom, hogy az egész, a teljes igazságot senki sem tartja birtokában! És az igazság keresése, megszerzése akár emberi, akár tudományos, akár orvosi, akár bölcséleti vagy akár vallási vonatkozásban is, mindig közösségi munka eredménye! Mindig a kölcsönösen vállalt eszmecsere következménye a látott s értett dolgok kiértékelése, kicserélése, kiegészítése, amely mindenki számára lehetővé teszi a még nagyobb teljességhez való eljutást.

Ha figyelemmel kísérték mindazt, amit az egyházzól, Isten népéről, a testvériségről és a közösségről mondtam, bizonyára értik mit jelent ez a kölcsönös eszme és tapasztalatcsere, amelyben magától értetődő a felelős pásztorok jelentős, felelősségteljes szerepe is.

Az egységnek, mint legfőbb értéknek a tiszteletben tartása

Nem könnyű a feladat. Ez az első megjegyzés azonnal ide kívánczok: nem mindegy, hogy milyen egységről van szó! Nem olyan egységről beszélünk, amely eltöröl minden jogosult különbözőséget. Meg kell végre már szoknunk nekünk katolikusoknak és keresztényeknek, hogy a szer-tartásban, a vitában, a szemléletben, a teológiában, a meggyőződésben és a politikai szereplésben az *egység* nem egyenlő az *egyformasággal*! Az egység a nagyobb teljesség keresése. Szokjunk már hozzá és fogadjuk el, hogy nem

vagyunk egyformák. Kíséreljük meg meghallgatni, elfogadni vagy legalább megérteni a bennünket meglepő, feszélyező, zavaró kezdeményezéseket, problémafelvetéseket is. Csiszolni, finomítani, nívójában emelni kell egységünket, hogy a felületes, könnyű vagy az elévült megoldásokon, az egy-kőből-faragott ódon társadalmi forma-egységen felül emelkedhessünk. De ugyanekkor és hasonló mértékben növelnünk kell hitbeli, szeretetbeli és reménybeli egységünket is!

Összhangban az Egyház életével

Itt jobbra és balra ugyanazzal a figyelmeztetéssel élek: Vigyázat!

Chiléből jött valaki s így szólt hozzám: „El sem tudja képzelni, hogy milyen károkat okoznak ott egyes francia kiadványok, melyeket itthon még bizonyos humorral kezelnek, vagy legalább más kiadványok ellensúlyozzák mondanivalóikat, de ott (Chilében) úgy értik csak őket, nyers valóságban, s így igazi katasztrófákat idéznek elő!...”

Eszembe jut egy bizonyos Mgr. Montini, akit ma VI. Pál pápa néven ismerünk, aki még 1946-ban mondta ezt nekem: „Ne feledjék soha önök franciák, hogy ami csak hipotézis (feltevés) Párizsban, az Madridban már tudományos tétel, és Buenos Airesben már dogma!”

Emlékezzünk erre és vegyük tudomásul, hogy bizonyos mértékig felelősek vagyunk olyan állapotért, olyan helyzet kialakulásáért, amely már túllépi azt a kis kört, amelyen

belül problémáinkat boncolhatjuk, s ahol mozgás közben meglökdössük azokat, akik előttünk járnak vagy körülöttnünk élnek. Vessünk számot azzal, hogy szükség van teljes egyházi közösségi érzésre. Osztozunk a Szentatya gondjában, aki e nehéz időkben viseli az egység nagy terhét. Ez a gondos figyelem még nem teheti méddővé kezdeményezéseinket, ha emezek igazak, és amennyiben igazak, mindig konkrétak és egyéniek is. Ne feledjük, hogy az egyéninek meg kell tisztulnia a testvérek javát szolgáló felelősség tudatának a fényében. Vegyük például a holland püspökök atyai magatartását ama papjaikkal szemben, akik a papi nőtlenség törvényeiről kalandor jellegű kezdeményezésekbe fogtak...

A türelemről

Befejezésül, miként már gyakran ajánlottam, gyakorolják nagy kérdésekben – nem a kicsikben, hanem a nagyokban! – a türelmet. Semmiképpen nem jelenti ez azt, hogy elodázó, halogató álláspontra helyezkedjünk rendszeresen. Egészen másról van szó. Nem idő kérdése ez. De úgy sem járhatunk el, mint egy ismerős szerzetes-előljáró, aki telefonon így válaszolt egyik sürgős választ váró testvéréhez: „Mindenek előtt szüntessük meg a kérdés sürgető jellegét!...” Lehet, hogy ez praktikus megoldás, de nem az efajta türelemről beszélek én. Az én felfogásom szerint a türelem szellemi és lelki tulajdonság. A türelem érzék arra, hogy a dolgok komoly megéréséhez bizonyos időre is szükség

van. De ez nem csak időbeni várakozást jelent, hanem ennél többről van szó. Bár az idő is közre játszhat a megoldásban, s a türelmes ember számára a dolgok gyakran hamarabb megoldódnak, mint maga is várná. A keresztények egységének ügyében ezt magam is személyesen tapasztaltam. Az aktív, a lelki türelem kemény tél után nagyszerű tavasz virágba borulását érte meg, amiért mindnyájan hálát adhatunk... De tudjuk azt is, hogy a türelmetlenség a kezdeményezésekben néha a kérdések sürgőségének intenzív átérzéséből fakad. Azok, akik csak bírálatra képesek anélkül, hogy valamit is tennének a problémák megoldásának előmozdítására, súlyos felelősséget vállalnak magukra. A csökönyös halogatás a legrémesebb katasztrófák melegágya...

Végezetül és utolsó következtetés gyanánt szeretném idézni Louis *Bouyer* barátomat, aki egyik legújabb, itt-ott ingerlő, de mindvégig érdekes könyve záró megjegyzését. Elsorjázva a szabadság és a tekintély gyakorlásának feltételeit ő is arra a megállapításra jut, hogy a legsürgősebb feladat: kölcsönösen meghallgatni egymást! Szó szerint így ír: „Elvből szembe állítani a hagyományt a megújulással, a tekintélyt a szabadsággal arra mutat, hogy teljesen elfelejtettük ezeknek a szavaknak keresztény jelentését!”¹⁰

Ez az igazság: a tekintély és a szabadság nem kelhetnek versengésre egymással, s annál kevésbé állhatnak egymással

szemközt, ha csak mind a kettőt helytelenül nem értelmeztük! Ha a vezetői tekintély igazán az, aminek lennie is kell, vagyis a jónak a tudatos szolgálata, és ha a szabadság sem más, mint aminek lennie kell, vagyis az Istentől személy szerint kapott tulajdonaink helyes használata, akkor nem lehet ellentmondás a két fogalom közt! Ellenkezőleg! Egy-másra támaszkodva, egymást segítve előmozdítják beteljesedésüket és teljes összhangban érvényesülhetnek. Elismerem: bármily igaznak, bármily helyesnek látszik is ez, a megvalósítása nem mindig könnyű. De vallják be... Minden nagy, életbevágó kérdés nehéz. Ha könnyű volna, az csak azt árulná el, hogy sem érdekes, sem mélyenjáró. Csak a komoly s nehéz feladat érdemli meg a fáradságot, a kint.^{1 1}

JEGYZETEK

- 1 Kongresszusi akták 3. kötet, 74. lap.
- 2 Utalás az „A temps et a compretemps” c. mű két másik szerzőjére, előadó-társaira. (Vö. kötetünkben 41 skk és 57 skk). (A kiadó jegyz.) 3 Mt 23, 8. 4 1 Kor 4, 15.
- 4a *Card. Suenens*: La corresponsabilité dans l’Église d’aujourd’hui, Desclée de Brouwer, 1968. Németül: Die Mitverantwortung in der Kirche, O. Müller, 1968.
- 5 *Jalons pour un théologie du laïcat*, Cerf, Paris, 1964².
- 6 *L. Fumet*: L’impatience des limites, Lyon, 1942.
- 7 Ef 4. 12. 8 Vö. *Lumen Gentium*, 9.sz.
- 9 Vö. szerzőnknek „Au milieu des orages” c. művét (Cerf, Paris, 1969) 72 skk. – A mai világ demokratikus klímája adta kedvező feltételekre vö. *L. Sintas*: Pluralisme dans l’Église, Toulouse, 129 skk.
- 10 *L. Bouyer*: La décomposition du Catholicisme, Paris, 1968.
- 11 Több itt érintett kérdéshez (struktúrák, laikusok stb.) vö. szerzőnk tanulmányát: *A lelkipásztori magatartás néhány igaz törvénye*, A PAPI SZOLGÁLAT c. kiadványunkban 245 skk.; a VIGILIA is közölte (1976, 146 skk). (A kiadó jegyz.)

RENÉ VOILLAUME

**AZ EGÉSZSÉGES MEGÚJULÁS
FELTÉTELEI**

Mindazokkal a társadalmi megmozdulásokkal és szellemi forrongásokkal szemben, amelyeket kontesztálásnak, perbeszállásnak neveznek, az Egyház hite, a keresztények hite az a kis világosság, amely örökös az emberiség szellemén és ösztönösen az igazság felé irányítja, amennyiben e hitet magát is el nem homályosította az ész tévelygése, s el nem nyomta az ideológiák zűrzavara. Erről szeretnék nektek egyszerű kereszténységgel, a józan ész alázatos hangján beszélni. Talán hozzáténném, hogy e józan hang tisztábban és erőteljesebben szól a szegények tömegeiből s az ő lényegi törekvéseik által.

Amidőn Borman és két társa először fogták át egyetlen tekintettel Földünk egészét, megéreztek vitás kérdéseink relativitását és viszálykodásaink abszurd voltát, a nyomukban járó pusztulással és háborúval együtt.

Hasonló érzés fog el engem is valahányszor a fejlett európai és amerikai államokból más, szegényebb országokba utazom. Úgy tűnik ilyenkor nekem, hogy kiszabadulva az itteni haladás csalóka látszatából, az emberi fejlődés keményebb valóságát találom ott meg, amely Ázsia, Afrika és Kelet mérhetetlen néptömegei felé fordul. Ezzel a drámai valósággal szemben a mi kérdésfeltevéseink és tiltakozásaink gyakran hiábavaló fecsegésnek tűnnek, sőt – ami még nagyobb baj – a valóságérzék bizonyos hiányát mutatják,

amely nélkül pedig képtelenek vagyunk meglátni a célt, amely felé az emberiség millióinak békében és szabadságban törekedniök kell.

Az a távlatokat nyitó, életszerű filozófia, s az a bölcsesség, amellyel ezek a sok évszázados kultúrák rendelkeznek, nálunk szinte teljesen elfelejtett értékek, ha nem kifejezetten vitatottak egyes modern ideológiák és filozófiák által, sőt még az e filozófiáktól befolyásolt teológiai irányok által is. És amíg soha nem látott biztonsággal állítja az ember, hogy uralkodik a világmindenségen, ugyanakkor kiformalódik önmagáról és jövőjéről egy új kép, amely elhomályosítja az Isten szerinti képet.

A világmindenség új képe

Az ember nem a régi szemmel nézi már a világmindenséget. Különös a helyzet. Egyik oldalról az ember fölfedezte a látható dolgok megismerésének pontos és végtelesen tökéletes lehetőségét. Tudatában van ennek a hatalmának, amely megadja számára a dolgok fölötti uralmat szinte határtalanul. S amikor már megszerezte az uralmat a teremtett világon, fölfedezve ennek rejtett struktúráját, mint egy új templom küszöbén a titkoktól elkápráztatva megáll. Érthető, hogy egy amerikai író így ír: „Az igazi titok ezen a világon a látható dolgok világa, nem a láthatatlan!”

Az ember a mindenséget álmain keresztül nézi, nem a maga objektív, anyagi, néma, tehetetlen valóságában. Az em-

ber misztériuma rávetül a világra, s ez a tudományok által feltárt, csodálatosan bonyolult világ az ember álmának és illúzióinak táplálója lett. Az ember nem tud többé elszakadni a fejlődő mindenségtől, és nem tudja a valóságot és az erre vonatkozó igazságot elhatárolni egymástól. Az ember álmában megtestesül mindaz, ami felé az ember ösztönösen minden erejével és vágyával tör: az Abszolútum iránti olthatatlan szomj. Isten nem létezik már számára, a teljesség, amelyet szomjaz menekül előle, egyre messzebb a megvalósíthatatlanságba, az elérhetetlenségbe. Mint a délibáb a pusztán, elenyészik amint megközelítjük, hogy a távolban ismét feltűnjön, felébresztve bennünk a vágyat és a halhatatlan reményt, mert az ember ösztönösen tudja, hogy ezek nélkül maga is elpusztul.

A bizonyosság lerombolása

Ez a remény azonban sokaknál, különösen a fiatal nemzedékeknél éppen a törékenység és tűnékenység átéléséből ered, amely a lázadás és a kontesztálás forrása is, s benne élesen kifejeződik az embertelenség visszautasítása.

Nem szükséges megismételnünk ennek a mozgalomnak legjellegzetesebb szempontjait, amelyeknek ösztönzői a legtöbbször homályosak, de kifejezésre jutottak a szélsőséges teoretikusoknál. Szerintük a tiltakozás maga az eszme kifejezése és annak állandó formája. Mert míg minden bizonyosság a biztosságra, változatatlanságra való törekvést jelent, addig a radikális kérdésbetétel a valódi fejlődés kifeje-

zése. Nincs tehát többé bizonyosság. A jó is meg van vádolva társadalmi konformizmussal. Nincs semmi objektív dolog, ami alap lehetne valamely társadalmi koncepció számára, mert minden meglévő erkölcsi, vallási és igazságszolgáltatási forma a burzsoá és kapitalista társadalom idejétmúlt jelenségének tekinthető. Az értelem vonalán nincs tehát semmi bizonyosság, a cselekvés vonalán pedig az egyetlen következetes viselkedés az ellenkezőjét állítani minden eddigi értéknek.

Az Egyház úgy jelentkezik az emberek számára, mint az Isten szavára támaszkodó alapvető bizonyosságok hordozója, mint hierarchikus szervezet, amely a történelem folyamán ahhoz a társadalomhoz kötődött, mely most a kontesztálás tárgya. Így az Egyház ellen is irányul e törekvés, mely a bizonyosságot és a struktúrát támadja. Bár Krisztus Egyháza megélt és átvészelt már történelme folyamán sok más nehéz válságot, de ez most a keresztény világon belül és a keresztények cselekvésében jelentkezik. Több ez mint néhány teológus és hittudós ügye, mert a kontesztálás a hit hagyományos tételeivel szemben és az Egyház hierarchikus szervezete ellen irányul.

Mivel lehetetlen ezt a problémát teljes egészében föltárni, arra szorítkozom tehát, hogy néhány szempontot mondjak az egészséges kontesztálás lehetőségeiről és feltételeiről, amelyek lehetővé teszik az Egyház megújulását és fejlődését, de nem rombolják le az örök és valódi értékeket.

Az Egyházzal szemben támasztott kérdések

Kétféle probléma jelentkezik ma az Egyházzal szemben: először is azok, amelyek az Isten igéjét hordozó hagyomány és a Szentírás tudományos vizsgálatára vonatkoznak, ezeknek minél tökéletesebb kifejezésére és korunk gondolkodásmódjához alkalmazására törekszenek. Másrészt azok, amelyek az Egyház szervezetére vonatkoznak, különösen a tanítói és kormányzói szerepet illetően. Megértjük a törekvést a megújulásra, hiszen erre mindig szükség volt a történelem folyamán az Egyházban, de napjainkban ez a törekvés különösen sürgető módon lép fel és némi ellentétekre, megoszlásra vezet.

Realizmus és alázat

Első megjegyzésként arra figyelmeztetnék, hogy ezeket a kérdéseket reálisan és alázattal kell felvetnünk, nem feledve mindenekelőtt azt, hogy a mi korunk csak egy pillanata a történelemnek, amelynek hosszú múltja és még hosszabb jövője van. Mi marad meg ötven év múlva a mi kérdésvetéseinkből, s új filozófiai meglátásainkból? Elég bölcsek vagyunk-e arra, hogy tudatában legyünk kezdeményezéseink viszonylagosságának, és hogy ne siessünk túlságosan komolyan venni rövid életű teóriákat? Az emberiségnek van emlékezete, de ez csak a valódi és általános értékeket veszi át és őrzi meg, azokat amelyek jelentős ismeretei lesznek az emberi tudásnak.

Szakértelem és szellemi becsületesség

Második megjegyzésem az előzőből következik és annak szükségességét hangsúlyozza, hogy ezekhez az emberiség jövőjét meghatározó, súlyos kérdésekhez komolyan, hozzáértéssel és igazi szigorú tudományossággal közeledjünk. Csodálkozva tapasztaljuk, hogy a becsületesség szellemi téren, a valóság alázatos elfogadása, a tapasztalati tényezők figyelembevétele, amely pedig alapja a tudományos kutatás eredményeinek, nem megfelelő mértékben érvényesül a filozófiai kérdések, valamint az Istennel és a vallással kapcsolatos kérdések terén. Nem tűrnénk el, hogy hozzá nem értő emberek döntsenek valamely tudományos vagy műszaki kérdésben, de bárki felhatalmazva érzi magát, hogy elhamarkodott és gyakran határozott ítéletet mondjon hit-tételről, erkölcsről és a kinyilatkoztatásról. Ami pedig az Egyház fejlődésének s tanításrendszerének történetét, tudósainak és teológusainak hatalmas tevékenységét, szentjeinek csodálatos tanúságtételét és nagy szemlélődőinek tapasztalatait illeti, gyakran szinte tudomásul sem veszik, vagy csak igen leegyszerűsített, elferdített formában ismerik.

Ennek a helyzetben több oka van. A keresztény népnek, amelynek azelőtt nem igen volt szava az Egyház tanítását és életét illetően, most fölfedezte, hogy a vallás az ő ügye. A szóbanforgó kérdések most közelről érintik, s mindenki illetékesnek érzi magát a hit tartalmát, az örökélet természetét, a föltámadás reményét és az erkölcs követelményeit illetően a magánéletben éppúgy, mint a társadalmi és a poli-

tikai életben. Éppen ezért, annak a tudatosítása, hogy az Isten Lelke minden egyes hívő, sőt minden egyes ember lelkében munkálkodik, valamint az eseményekben is, nem párosul mindig annak meglátásával, hogy a gondolat és az emberi cselekvés két olyan dolog, amelyekért túlságosan egyszerű lenne közvetlenül a Szentlelket felelőssé tenni. Elfelejtjük, hogy az ember a Lélek világosságával és ösztönzéseivel szemben is mindig szabad marad, de ugyanakkor ez a Lélek hallathatja szavát szenvedélyeink zűrzavarában és tévedéseink sötéttségén keresztül is. A történelmi szükségszerűségnek látszó eseményekről tudnunk kell, hogy azokat a messzi múltba nyúló sok-sok szabad tett formálta ki, azoknak a gyümölcsei. Egy forradalmi megmozdulást, egy új teológiai felfogást, egyes hívek vagy papok csoportjától kiinduló követelést manapság elhamarkodottan a Szentléleknek tulajdonítanak, s ezt már biztosítéknak is veszik. Mégis a józan ész nem mondhat le jogairól, s így komoly munka vár reá a szellemek megkülönböztetése terén. Mivel Krisztus nem akarhatta, hogy a keresztényeket különféle téveszmék zavarják meg, az Egyház feladata, hogy e téren ítéletével irányt mutasson.

Az értelemre kell alapozni

A harmadik – s talán a legsúlyosabb – megjegyzésem arra a nyíltan vagy burkoltan felvetődő kérdésre vonatkozik, hogy *képes-e szellemünk a teljes valóságot megragadni?* E nélkül a képesség nélkül hogyan tudna az em-

ber megnyílni a létezők igazsága felé? E képességünket igazolja az az intuíció, amelyet értelmünk ösztönösen igazol, hogy az anyagi világ tudatunkon kívül létező valóság. Megismerőképességünk nem zárul le a kozmosz határainál, hanem kinyúlik az anyagon túli létezés, a szellemi valóság felé. Ez szintén benne él az emberek tudatában. A szellem valóságos létezésének lehetősége nélkül miféle létezése lehetne Istennek, mert ha nem Szellem, akkor semmi? Hitünk, az Egyház hite, amióta az emberiség megkapta a kinyilatkoztatás befejezését Jézus Krisztus szájából, amely addig fokozatosan nyilvánult meg az Ószövetségben, – ez a hit feltételezi, hogy Isten közölt az emberi értelemmel egy olyan megismerést, amely valóban az isteni Lény valóságának az ismerete. Amit megtudtunk az Istentől, amit az Egyház átadott róla, az valóságosan, igazán létezik. Bármilyen töredékesek legyenek a kifejezések és a használt képek, azoknak akik az Isten nevében beszélnek, van valami mondanivalójuk, és egy önmagában megálló valóságba vezetnek be minket. Igen, vannak reális ismereteink, értelmünk józan felfogóképességgel rendelkezik: e nélkül az Ige kinyilatkoztatása és a benne való hit elvesztené befogadó talaját.

Ha a világ a láthatón túl nyúlik, az Isten szellemi világának valóságába, az értelem feladata, hogy megnyissa számunkra ezt a dimenziót is. E nélkül az ember saját értelmi világának foglya lenne és mindannak, amit a Kozmoszból tapasztalati ismeretekkel elérhet. A metafizikai

rend megismerésének lehetősége híján Isten, még ha létezését bizonyítják is, megismerhetetlen lenne, és a Kinyilatkoztatás nem több – ahogy egyesek egyébként állítják is – mint egy mai kifejezésekkel bizonytalanul átadható gondolatrendszer, amely nem is tudná megragadni a metafizikai valóságot. Igaz, hogy a valóságot egyre jobban megismerhetjük és egyre jobban kifejezhetjük, de amit egyszer valónak megismertünk, az valóság marad és létezése nem vonható kétségbe.

És itt hadd szólaljon meg újra a közfelfogás. Elődeink s az első keresztények tudták, mit hisznek, és igaznak tartották azt, mert igazságként nyilvánult meg számukra. Ők is tudták, mint mi is, hogy a kifejezések és a képek fogyatékosak. Mi ugyanazt a hitet valljuk, mert ugyanabban a valóságban hiszünk. Hiszünk az Isten valóságában, hisszük, hogy Ő valóban létezik a szentháromsági élet valóságában, – hisszük, hogy mivel az Ő képmására teremtettünk, Ő betölti magányunkat, mert Ő az Igazság és a Szeretet teljessége. Hiszünk Jézus Krisztus valóságában, Istennek az emberek megváltásáért történő cselekvéseinek valóságában. A hittel való látás által mi is mindnyájan részesülünk ugyanabban az isteni valóságban, és ez nem változhat meg, mert ez nem függ a mi ismereteinktől. Csak a megismerésünk lehet egyre teljesebb. Annak valóságát, hogy Jézus Krisztusban a végtelen Istent ismerjük meg, minden nagy szemlélődő szent tanúsítja.

A szemlélődés, az Egyház elidegeníthetetlen sajátossága

És ez a negyedik és egyben utolsó mondanivalóm, hogy figyelmeteket reáirányítsam a kontemplációra, mint az Egyháznak megmásíthatatlan sajátosságára. A kontesztálás – mint azt kezdetben említettük – kizárólag az értelem kritikai szerepét hangsúlyozza, s teljesen félreismeri a kontempláció fontosságát. A keresztényt az istengyermekség kegyelme részesíti a valóság szemlélésének ebben a képességében, a lehetőségben, hogy Isten képét elérje, jóllehet csak a hit homályos fényében, de létezésének igazságában, egy végső lelepleződés várásában.

Hogy a szellemi élet kibontakozhat Annak szemlélésében, aki minden szelleminek forrása, az Egyház a tanúk sokaságával bizonyítja. A történelem minden korszakában és a legkülönbözőbb kulturális körülmények között férfiak és nők kontemplációra szentelik életüket, Istennek szemlélésére, aki képes betölteni a szívüket, s arra méltó, hogy önmagukat kiüresítve, szerelemmel szeressék. A sivatag re-metétől kezdve Assisi Ferencen, Keresztes Jánoson, Lisieuxi Terézen keresztül egészen Foucauld atyáig hosszú légioja van azoknak – ismertek és ismeretlenek –, akik bizonyosságai a szellem e csodálatos képességének, amellyel az ember kitárulkozik a végtelen Lét, az Igazság és Élet felé. Napjainkban is számos fiatal vezérel a Lélek a sivatagba – tanúja vagyok magam is –, hogy a szemlélődő imában találják meg a végső bizonyosságot és a mindent felülmúló békét. Mikor ezt teszik, nem érzik úgy, hogy kivonják magukat a

testvéreknek tartozó szolgálat alól, mert ha igaz az, hogy egy emberi társadalomra legnagyobb veszély az, ha nem ismeri fel a gondolkodás elsőrendű szolgáló szerepét, ugyanúgy a kereszténységnek is legnagyobb veszélye lenne, ha félreismerné a szemlélődés jelentőségét.

Nem zárhatjuk ki azoknak a kontemplatív embereknek a tanúságtevését, akik gyakran bent élnek városaink szívében belevegyülve az emberek napi küzdelmeibe. Az Isten, akivel szívük mélyén találkoznak, nem csaphatja be őket. A legteljesebb valóságba találhatnak ők utat, a legteljesebb Életbe, saját életük forrásába, létüket betetőző egyesülésbe. Szemben azzal, amit könnyen hajlandók volnánk hinni, a kontemplatív életet élő emberek a legreálisabbak, mert realizmusuk eléri az Istent, a teremtett látható és láthatatlan világ teljességét, és az Istentől megáldott szemlélődésben átéli az Isten birtoklása felemelő érzését.

Az ő tapasztalatuk reánk is vonatkozik. Minden emberben megvan az emberi természet teljessége; ezért amit lelke mélyén megtapasztal, általános érvényű lehet, ha a tapasztalat igaz. Fogadjuk el tehát e kontemplatív tapasztalatok tanúságát sajátunkként, mint a tudás reális közkincsét.

A világnak szüksége van a természetfölöttiségre és a szakrális világra

A keresztényeknek tudatában kell lenniök a világban való küldetésüknek és szolgálatuk igazi természetének, amellyel testvéreiknek tartoznak. Bizonyára szükséges, hogy az Egy-

ház megváltoztassa arculatát és alkalmassá tegye kereteit arra, hogy jobban betölthesse hivatását a mában. Ezt senki nem akarja tagadni. De ez a folyamat, amellyel a keresztények próbálják megfiatalítani Egyházukat, nem törekedhet minden réginek kiirtására. Nem a kereszténységet kell megkérdőjelezni, hanem a módot, ahogyan az emberek megvalósítják. A világnak nem olyan keresztényekre van szüksége, akik minden erővel beleolvadnak, a kereszténység lényeges vonásainak elhagyása árán is, testvéreik tömegébe.

A világnak, különösen a fiatalságnak bizonyosságra van szüksége: a keresztényeknek vissza kell találniuk a megingathatatlan bizonyossághoz, amely nélkül az ember tönkremegy. A világnak szüksége van a természetfölöttiségre és a szakrális világra, amelyet előttem ismeretlen indítékú önromboló erő tagadni igyekszik az új humánus nevében, amely végül is az embert a pusztán anyagi világ rabjává és a saját kezével faragott új bálványok rabszolgájává tenné. A keresztényeknek hinniök kell abban, hogy a szellem harmóniáját megtalálva, az ember elkerüli a zsákutcát, mert semmiféle igazi humanizmus nem lehetséges metafizikai dimenzió nélkül. Amikor egyes anyagelvű tudósok is próbálnak ehhez visszatérni, hogyan érthetnénk meg, hogy a keresztények azon fáradoznak, hogy tanításukat hozzáigazítsák egy olyan filozófiai rendszerhez, amely tagad mindenféle metafizikai lehetőséget? Egy csoportban, amelyben keresztények és marxisták több éve próbálkoznak párbeszédet folytatni, az egyik marxista ezt a megjegyzést tette:

„Amit mi bennetek, keresztényekben keresünk, az a természetfölöttiség, hogyan lehetséges, hogy egy idő óta nem igen találunk meg már nálatok?”

A világ szomjazza a szabadságot. De a tapasztalat és annyi reménytelen áldozat megérteti velünk: azt állítani, hogy az embert az Istentől való függőségtől kell megszabadítani, ez hamis felszabadítás, és reménytelen szolgaságba vezet. Semmi sem szabadítja fel teljesebben az embert, mint ha az Isten és az Ő rendjének szabadságában bontakozik ki. A világ szomjazik a szeretetre, és nem találja ennek forrását. Hogyan hagyhatnánk el mi a szeretet örök isteni dimenzióját, amelyben Krisztus akarja szeretni az embereket hívei szívéen keresztül. Egy chilei pap, aki egészen elkötelezte magát kontinense evangélizálására, ezt írta nemrég: „Jézus parancsának teljessége nem az: szeresd felebarátodat, mint önmagadat, sem az: tegyétek másoknak, amit akartok, hogy mások tegyenek nektek. Ehhez hasonlóan más filozófiák is hirdetnek. Jézus azt tanítja: Szeressétek egymást, mint én szeretlek benneteket. A montreáli világkiállítás ‚keresztény’ pavilonjában nem volt hivatkozás sem Istenre, sem Jézus Krisztusra, de minden erre épült: ‚Szeressétek egymást.’ Ez a szekularizált szeretet, amely már nem Krisztusra épül. Pedig a szeretet nem erkölcsi norma, hanem Krisztusból származik és reá épül.”

Az embereknek szükségük van reményre a világban betöltött feladatukhoz; hogyan veszíthetnénk hát el mi annyira látókörunket, hogy elveszük a keresztény remény-

séget, mely túlmutat a világon, arra hivatkozva, hogy ez gyengíti e világ építésének lendületét. Pedig nem tudni mi-féle titokzatos paradoxon szerint az ember nem képes saját városának teljes értékű építésére, ha nem tekint Isten Országának Városára, amelynek fénye nélkül a földi országban sem érzi jól magát.

Teljességgel átélt kereszténység

Csak örömben és bizonyosságban lehet építeni. A fiatal keresztény nemzedékeknek egymásra kell találniok egy teljes – emberi és racionális mértékek szerint meg nem nyirbált – kereszténységben. Bárcsak elkerülnék az éretlen és felszínes gondolkodás csábítását, rátalálva a józan ész világosságára, a szellem szilárd egészségére és a cselekvésig eljutó kontempláció örömére.

S befejezésül idézném, amit *Lebret*¹ atya mondott nekem néhány évvel ezelőtt, kevéssel halála előtt, szinte prófétai látomásként, amikor a fejlődés problémájának megoldhatatlan vonatkozásairól beszélgettünk: „Az emberiség fejlődése pillanatnyilag a világ népeinek harmadánál megoldhatatlannak látszik, és nem is valósulhat meg a fejlettebb országok közreműködése nélkül. A kapitalizmus jelenlegi állapotában, gyökeres átalakulás nélkül – ez pedig igen kevéssé valószínű – teljességgel képtelen erre. A nem kapitalista országok pedig csak sok szenvedés és nehézség árán jutnak a sikerhez, s ez gyengíti a hitet koncepciójukkal szemben. De ha a világ vállalja is az anarchia

és zűrzavar kockázatát, a keresztényeknek készen kell lenniük a jóakarató emberekkel együtt küzdeni azért, hogy biztosítsák a társadalom számára azokat a kiolthatatlan értékeket, amelyek nélkül a világ nem képes élni.”

JEGYZET

- 1 *Louis-Joseph Lebre*t domonkos atya századunk középső harmadában a francia katolicizmus egyik legkiemelkedőbb egyénisége, a Zsinat egyik előfutára és aktív résztvevője; jelentős szerepe volt a *Gaudium et Spes* zsinati konstitúció és a *Populorum Progressio* pápai körlevél létrejöttében. (A kiadó jegyz.)

JACQUES LOEW

JÉZUS KRISZTUS IGÉZETÉBEN

Most keveset szólok a kontesztációról, hanem inkább veletek együtt – s gondolom ez a lényeg – azt kutatom majd, mit tegyünk, hogy alkothassunk, hogy vállalhassuk felelősségünket a mai világban.

„Szük visszatérő folyosó”

Minthogy mindenki a maga szintjén kell hogy beszéljen, s az enyém nem lévén túl magas szint, egy egyszerű példából indulok ki, és ezt a példát a „Le Monde” egy cikkéből veszem. Ez a cikk nekem példabeszédül szolgál – elnézést kérek ezért – s nem a lap vallási rovatszerkesztőjének tollából ered.

A cikk címe „Egy keskeny, visszatérő folyosó”, Nicolas Vichney írta. Láthatjátok, hogy űrhajósokról van szó. A szerző elmagyarázza, hogyan tér vissza az „Apolló 8” 147 órás holdrepülése befejeztével „gondosan előkészített visszatérési művelet után.”

Vichney leírja a holdról visszatérő űrhajó földreszállásának lényeges feltételét: sem túl hegyes szögből, sem túl merőlegesből nem szabad visszaérkeznie a föld atmoszférájának határához. Ha túl alacsonyról jöve érintené, a gép túlságos hevesen ütköznék az atmoszféra sűrű rétegeibe és annyira felmelegednék, hogy a felszerelt hőszigetelő védőberendezés nem tudná megvédeni és az űrhajó elégne. Ha

viszont az űrhajó túl magasról próbálná megközelíteni a föld levegőrétegét, elrepülne a föld felett, s visszatérne a világűrbe, ki tudja milyen pályára. Vichney leírja a technikusok nagy tudást igénylő munkáját, a pálya kiszámítását, a pályamódosításokat: az ellenőrző berendezéseket, amelyek minden pillanatban megállapítják az űrhajó helyzetét, összehasonlítják az adatokat, segítik a gép körforgását, hogy azt egyensúlyban tartsák, beállítják a ballasztikus görbét, kormányozzák az űrhajót, röviden: *tisztázzák a röppályáját*. Minden ezen fordul meg: „tisztázni a röppályát”, hogy az űrhajó el ne kerülje ezt a keskeny visszatérő folyosót, a kívánt szögben közeledjék hozzá, hiszen tudjuk, hogy a megengedett eltérés minimális: 2,5 fok.

Nektek nem kell magyaráznom a dolgok értelmét; ti bizonyára nem mondanátok az Úr Jézusnak: „Mondd meg nekünk világosan, mit jelent a példabeszéd.”

Mégis álljunk meg egy pillanatra! Ha szabad mondanom. Péter bárkája, a Galilei-tó bárkája óriási mértékben megnőtt Jézus ideje óta (jól van ez így!). Kétezere éve! Új népek! Az utóbbi években milliókkal megnövekedett tömegek, nem sejtett és nem sejtethető technikai fejlődés! Lehet-e csodálkozni azon, hogy Péter bárkája ugyanez idő alatt elnehezedett, elhagyta az emberek földjét, hogy a felhőkben lebegjen, talán a csillagok közt?

XXIII. János vissza akarta vezetni Egyházát a földre. Meg akarta szabadítani a túl nagy és túl nehéz motorfülkéktől... VI. Pálé az atmoszférába való visszatérés fé-

lelmetes feladata. Nem kellene túlságosan megnehezítenünk a dolgát!

És főleg, mi ebben az esetben nem TV-nézők vagyunk, akik karosszékükben ülve szemlélik az eseményeket; az Egyházban mi vagyunk az úrhajó utasai. Sajnos, el kell ismernünk, túl sokan vannak közöttünk, akik elégnék, megsemmisülnek, felbomlanak, fejest ugranak lefelé, hogy elérjék a földet. S vannak olyanok is, akik visszatérnek a világűrbe, ki tudja milyen hold körüli pályára, s elszalasztják a Zsinat nyújtotta egyetlen alkalmat.

Nos, nekem úgy tűnik, hogy itt nem a hiten, hanem az egyszerű, józan észen múlik a dolog; természetesen nem formálhatunk jogot arra, hogy mindegyikünk saját számításai, türelmetlensége szerint irányítsa a Zsinat földre való visszatérési eljárását. Egy ember keze van a kormányon, akit maga Isten tett kormányossá; egy ember nyerte ezt a hivatást, s ez a pápa, VI. Pál. Igaz, nekünk is megvan a magunk szerepe, de ez bizonyára nem abból áll, hogy az egyik jobbra, a másik balra húz. Az „Egyetértés” (Concordia) a kijelölt percet várja és arra vár az egész világ: nekünk is tudnunk kell várni. És Jézus világosan megmondotta, hogy az önmagában meghasonlott ország elpusztul. Hát akkor hogyan hozzuk létre az egységet magunk között?

Tagadva a problémákat? Dehogy!

Vitázni, igen...

Igazuk van azoknak, akik azt mondják, sok vitatható pont van. Igen, vannak rendszerek, vezetőségek, bizottságok és albizottságok, titkárságok, sokszorosított aktahulámok, amelyek elborítanak bennünket. Megtörténik, hogy egy egyszerű pap, egy gyalogos közkatona, amilyen én vagyok, egyszer csak egy üzlet osztályvezetőjévé alakul át a maga pultja mögött. A katolikus diákifjúság hozzád, a jegyesek hozzám, a plébános úrhoz az öreg hölgyek fordulnak, és a liturgia egy kissé mindenkié... De akik az Egyházban se nem diákifjúság, se nem jegyesek, se nem öreg hölgyek, se nem ilyen vagy olyan kategóriába sorolhatók, azokkal vajon ki foglalkozzék?

Ezért egyszer, bizonyos túlszervezések láttán (nem mondom, hogy maga a szervezés rossz vagy felesleges) úgy tűnt, hogy azt mondhatnám a püspökömnek: „Nem hiszem, hogy az a hivatásom, hogy egy üzleti részleg vezetője legyek.”

Meg kell mondanom, hogy sok éven át mi papok szinte elkoptunk a teendőkben, amelyeket velünk végeztek. Gondoljátok, hogy nem lehangelő az, hogy évek hosszú során át olyan embereket keresztelünk, akik nem tudják elmondani a Credot és akikről így gondolkodunk: mivé válik vajon a hit e csodálatos magva, mely lelkükbe hullott, a Jézus-arc, mely lelkükbe vésődött?

Egy fiatal papra gondolok, aki keresztelőre menve ilyeneket hall: „Tudja, én őszintén megmondom, a kicsit

meg akarom kereszteltetni, de nem küldöm hitoktatásra, ha nagy lesz; ne ringassa illúziókba magát, mindez csak blabla.”

A fiatal pap vitába száll; végül minthogy ez Délfranciaországban történt, előkerül a likőrösüveg, koccintanak: „Nos, mondja az apa, tegye meg mindegyikünk a magáét: én megígérem, hogy a gyereket elküldöm hittanórára, mihelyt hét éves lesz, de ön, plébános úr, ígérje meg, hogy a hittanórán nem fog neki Istenről beszélni!”

A derék ember persze azt gondolta, hogy annyi mindent lehet tanítani a gyerekének: legyen udvarias, becsületes, önfeláldozó, ne mondjon nagyokat stb. Nos, igen! Mikor annyi éven át keresztelték így a papok a gyerekeket, akiknek a szülei csak az iránt érdeklődtek, hogy a kicsi milyen grimaszt vág, amikor nyelvére helyezik a sót... amikor annyi párt eskettek, akiknek élete katasztrófába fulladt (nem lehet a papok szemére vetni ezeket a katasztrófákat, de gondoljunk csak arra, hogy talán már két év múlva megtörténik a válás)... Mindez igaz! Vannak dolgok, amelyeket revízió alá kell vennünk, vannak megszokott formák, amelyeket már nem fogadhatunk el! Állapítsuk meg ezt határozottan és cselekedjünk!

...de ne zárkózzunk be a problémákba

Igen, mindez fennáll, vitatható, igazatok van. De ne engedjétek, hogy annyi valódi probléma közepette nehézségeitek börtönébe, hivatásbeli problémáitok labirintusába zárjanak be benneteket; ebben áll a nehézség. Foglalkozás-

sal járó problémák, hát kinek ne lenne? De mi ezeket nem tudjuk úgy megoldani, mint a többiek. Érdekes véletlen folytán, ugyanakkor, amikor a jogvitában álló papok híres levelét olvastam, egy másik, szintén krízisben lévő embercsoport követelése került a kezembe: a hivatásos labdarugóké. Nekik is, mint tudjuk, megvan a maguk baja. Nekik is van egy Jóistenük itt a földön, és mondják, hogy egyenest hozzá akartak fordulni. El kell ismerni, nehéz körülmények közé állítják a labdarugókat, reklámozást követelnek tőlük, például a Bordeaux-i játékosok trikójára a Vittel-i és az Evian-i ásványvíz reklámját akarták ráhímezni!

Megértjük hát ezeknek az embereknek aggályait. De ők is megkísérlik e problémák megoldását a pálya szintjén, a labdával.

De mi keresztények, mi nem tudjuk így megoldani problémáinkat a föld színén: „A mi hazánk a mennyben van, – mondja Szent Pál. – Onnan várjuk az Üdvözítőt is, az Úr Jézus Krisztust. Ő azzal az erővel, amellyel mindent hatalma alá vethet, átalakítja gyarló testünket és hasonlóvá teszi megdicsőült testéhez.” (Fil. 3,20)

E szavak világánál kell cselekednünk. Nem vagyunk egyetlen evilági személy, evilági ideológia függvényei, Jézus Krisztuséi vagyunk. Ez a tény kell, hogy megkülönböztessen minket mindenki mástól. Utunk egy élő Személy: Jézus Krisztus.

Jézus Krisztusé vagyunk, hallgatnunk kell tehát Szavát, hallgatnunk kell az ő Igéjét. A kontempláció, amelyről

René Voillaume szólt, azzal kezdődik, hogy mint Mária, Jézus Krisztus lábainál hallgatjuk az ő Szavát. Utunk nem egy törvény. Utunk egy személy: Jézus Krisztus. „Benne kell élnetek – mondja Szent Pál –, verjetez benne gyökerezet és épüljetez rá, erősödjetez meg a hitben, ahogy tanultátok” (Kol. 2,6). Ez a hit az Atya üzenetét továbbítja, amelyet Jézus megkeresztelésekor és színeváltozásakor ünnepélyesen megerősített: „Ez az én szerelmes Fiam. Őt hallgassátok.” Ez a Szó, ez az Ige, ez a Személy, ez a Fiú szólt hozzánk. Hallgatnunk kell Őt. Lássátok, bárhol legyetez is a világban, van egy fő hiányosság: bármely kontinensen, legyen az gazdag vagy szegény, művelt vagy műveletlen, az, ami a legjobban hiányzik mindenütt, az a testté lett Igével, Jézus személyével való közvetlen konkrét kapcsolat.

A hagyományokat ápoló országokban, amilyenek a latin-amerikaiak, szertartásokhoz, szentségekhez, vallási gyakorlatokhoz ragaszkodnak az emberek, és Jézus Krisztust magát mintegy eltakarják ezek a szertartások, szentségekhez járulás, vallásos gyakorlatok.

Emlékszem, mikor megérkeztünk braziliai kápolnánkba, egy aprócska kápolnába; tizenhat szent szobra volt benne. Bizonyos idő elteltével, minthogy gyakran mutattunk be ott szentmisét, javasoltam az embereknek, hogy helyezzük el az Oltáriszentséget, Jézus Krisztust személyesen, és az egész nép ujjongott: „Micsoda öröm! Velünk lesz a Legszentebb!”

De amikor megvolt a tabernakulum, megvolt az örökmécs, fátyol volt a tabernakulum előtt, észrevettem, hogy egy tizenhetedik szentképet helyeztem el a kápolnában, és ráadásul olyant, amely absztrakt, mert a fehér ostya még kevésbé beszél, mint egy sárkányölő Szent György a maga lándzsájával.

Nos igen! a szertartások, szentségek, vallási gyakorlatok eltakarták az Úr Jézus személyével való közvetlen kapcsolatot.

És az ellenkezője is előfordul, papok és hívők, akik el akarják törölni a megszokott szertartásokat haladni akarnak, elméletekhez, ideológiákhoz kapcsolódnak, de nem kapcsolódnak éltető módon az Úr Személyéhez.

Kell, hogy átjárjon bennünket Jézus Krisztus, mint tulajdon otthonát. A kedves és kíváló Madeleine Delbrel írta az itt közölt szöveget:

„A keresztény rab... (és Isten a megmondhatója, hogy ez az asszony mennyire szabad volt, mennyire meg tudta őrizni eredetiségét!)

A misszionárius nem ilyen vagy olyan eszme terjesztője, még a keresztény eszméé sem: – a misszionárius rab.

Egy élet rabja: Krisztus életének rabja. Nem egy eszme terjesztője, hanem egy test tagja, mely él és növekedni akar.

Egy gondolat rabja: nem szabadgondolkodó, nem egy eszme propagandistája, hanem valaki másnak a hangja, „Mesterének a hangja”.

Egy lelkesedés rabja: egy isteni méretre szabott vágycé, amely meg akarja menteni az elveszettet, meg akarja gyógyítani a beteget, egyesíteni akarja a szétválasztottat örökre és egyetemlegesen.

Kereszténynek lenni annyi, mint egy élő valóság rabja lenni, olyan dimenzióké, melyek nem a mieink, olyan szabadság foglyai vagyunk, mely előre kiválasztott számunkra.

Ebben a rabságban kell a hit küldöttjének hirdetnie Krisztust, akiben él, továbbítania kell változtatás nélkül a hírt, amelyet kapott, át kell adnia az üdvösséget, mely nem tőle származik, hanem az egész világnak szól. Krisztust, akiben él, nem változtathatja meg. A foglya. A hírt nem módosíthatja. Rabja. Az üdvösséget nem szűkítheti le. Rabja.”

Nos, ezt a Jézust, ezt az Urat *teljes egészében* kell befogadnunk, úgy ahogy az Egyház hite Szent Páltól VI. Pálig nekünk adja Őt.

Régóta vitatják Jézus Krisztust

A legfájóbb az, hogy annyi pap, annyi keresztény van, akik szinte megbénulnak, mikor Jézus Evangéliumát kell hirdetniök. A legfájóbb Latin-Amerikában azt látni, hogy akik az Úr Jézust hirdetik, nem a hatéves szemináriumot végzett papok, akik tanulmányaik végén szinte megbénulnak és Bultmann, Robinson vagy Cox véleményén töprengenek, hanem különféle szekták hirdetik Jézus ígéit. Egy

nap rájöttünk arra, hogy két másodéves tanítványunk városnegyedünk írás-olvasás tanfolyamán – az összeadás-ki-vonást tanulják ezen a fokon – a szomszédban egy szekta lelkészeiként működtek minden vasárnap összegyűlt hitközségükben. Alig tudtak még olvasni, de hirdették Jézus Krisztus evangéliumát.

Bultmann Jézus ellen? Freud Jézus ellen? Marx Jézus ellen? Sartre Jézus ellen? A szociológia, a történelem Jézus ellen? ... Tudjátok, hogy Jézus Krisztust régóta vitatják. És ne felejtjük el, amit egy századdal Jézus után olyan emberek írtak, mint Lucianus vagy Celsus:

Ha a keresztény kultusz egyetlen tárgya az egy Isten lenne, talán hathatósan érvelhetnének a keresztények ellenfeleikkel szemben. De most egy abszurd kultuszt üznek, egy most élt ember kultuszát és úgy vélik, nem sértik Istent azzal, hogy szolgálói egyikét tisztelik. Ha meg akarjuk velük értetni, hogy ez az ember nem Isten fia, hogy minden ember Atyját kell egyedül igazán imádni, nem értenek egyet velünk, ezt az embert is imádni akarják. Elnevezték Isten Fiának, nem azért mert Istent imádják, hanem azért, mert ezt az embert akarják nagyon felmagasztalni.

Nos hát, dicsőítsük ezt az embert, Jézus Krisztust és a mi Istenünket. Válaszunk nem változott és a századok sem diadalmaskodnak felette. Ez magának Szent Péternek a válasza: „Uram, kihez mennénk? Az örök élet igéi nálad vannak.”

Ez Szent Pál válasza: „Ki vagy, Uram, mit kell tennem?”

„Kelj fel – mondja az Úr – és megmondom, mit kell cselekedned.”

Ez András és János válasza, akik az Úrral találkoznak: „Mit akartok? – mondja nekik. – Mester, hol lakozol? – Jöjjetek és lássátok... Ők elmentek hát és látták, hol lakott és vele maradtak ezen a napon.”

Nézik, hallgatják Jézust s elkezdődik a láncreakció. Azt mondják: „Megtaláltuk a Messiást.” „Jöjj és kövess engem.” Vagy a samariai asszonnyal így szólnak: „Jöjjetek, nézzétek ezt az embert, nemde Krisztus ez? ”...

A hit öröme

Ma éppúgy, mint tegnap és holnap az egyetlen igaz, sürgető dolog, mely lehetővé teszi, hogy merészen építsük a világot, Jézus Krisztus szeretete, megszerettetése, nyomorult, széttépett szívünk odaadása, a Hozzá, az ő személyéhez való visszatérés, nehogy elveszünk a szavakban, a többoldalas jelentésekben, az absztrakciók és koncepciók tömegében, ahol Krisztus neve meg sincs említve.

Az első lényeges dolog, hogy elárasszon bennünket a hit öröme. A hit nem béklyó, mely a pellengérhez köt, hanem öröm: „Örvendeztetek” ez az Evangélium refrénje. Mária a Magnificatban így szól: „Magasztalja lelkem az Urat örvendezve.” Az első jeruzsálemi tanítványok nap mint nap „kitartóan látogatták a Templomot és otthon megtörték a kenyeret örvendezve.” Szent Péter ezt írja: „Bár nem láttátok Krisztust, szeretitek, s mivel most láthatatlanul hisz-

tek benne, kimondhatatlan és megdicsőült örömmel örvendeztek.” (1 Péter 1,6).

Napjainkban nagyon lényeges az, hogy boldog férfiakat és asszonyokat neveljünk, akik boldogok, mert élnek és hirdetik Jézus Krisztus misztériumát. De ehhez az kell, hogy magunkévá tegyük és mélyen a szívünkben hordjuk e szavakat: „És az Ige testté lett és mi köztünk lakozik.”

Ehhez talán az kell, hogy megismerjük a hitetlenség állapotát, és utána felfedezzük az Istent, aki mindennél nagyobb, és vakító Isten: „Találkoztam Istennel, Isten létezik, és én nem szoktam hozzá e gondolathoz” – mondja André Frossard.

Miután felfedeztük Istent, amikor tudjuk, hogy itt van velünk, hogy a világ nem hatalmas fekete gödör, fel kell fedoznünk azt, hogy ez az Isten a szeretet. „Az Isten nem tudta másképp megismertetni magát, kitalálta hát azt, hogy e világra születik” (Crahan), hogy közöttünk legyen. Fel kell fedoznünk végül, hogy Isten, aki „megszületett”, tovább él Egyházában: és hogy az Egyház a ma Jézus Krisztusa, a folytatódó Krisztus.

Ma este sokáig elmélkedtem, s mert azt hallottam, hogy e gondolat talán valami plátói import, kijelentem előttek, kijelentem, ha kell, az egész világ előtt, hogy van lelkem és azt meg kell mentenem... Megmenteni? Talán igen, de nem a gyűlöletes spekulánsok módján, akik Németországban és Svájcban helyezik el pénzüket... nem... van lelkem és *arra való, hogy Isten lakjék benne*. Isten

mindegyikünkben lakni akar. Lehet, hogy ezt állítva, én illetve mi, szellemileg elmaradottaknak tűnünk, – lesznek talán majd pszichológusok, akik közlik velünk, hogy szellemi életkorunk egy 8 éves gyermeké. Nos, elfogadom a diagnózist. És ezt olvasom Jézus Krisztus Evangéliumában: „Áldalak Atyám, Ég és Föld Ura, hogy megjelentél az egészen kicsinyeknek, míg az okosok és ügyesek előtt rejtve maradtál.”

Hallgassuk meg a szegényeket

Hallgatnunk kell a testté lett Igét, de hogy hűek maradjunk az Igéhez, hallgatnunk kell a szegény emberre is.

A szegények Egyháza nem azt jelenti, hogy a szegények érdekében szólunk, még kevésbé azt, hogy helyettük beszélünk. Felvetődik a kérdés: Ki a szegény? A pénztelen ember? akinek nincs keresete? a műveletlen? az, akinek nincsenek kapcsolatai? Igen, bizonyára, de sokkal inkább szegény az, aki mindig hallgat, akit soha senki meg nem hallgat.

Ime ez az, amit megtudtam a szegényekről, miután sok évet töltöttem közöttük. A szegény az, aki mindig hallgat: hallgatja a tanítónőt az iskolában, a lelkészt a hittanórán, hallgatja a betegápoló nővért, hallgatja a telep szociális gondozónőjét, hallgatja a gyárban a művezetőt, hallgatja a laktanyában az őrmestert, hallgatja a képviselőt a rádióban, a generálist a televízióban, és este, amikor hazatér, hallgatja a feleségét. De őt senki sem hallgatja meg.

A szegény szavát, mondja az Irás, lebecsülik és senki nem figyel rá.

Nos, hogy a ma világát építsük, figyelnünk kell a szegény szavára. Sokat beszélnek a „tudatosítás”-ról. De „tudatosítani”, nem azt jelenti, hogy én, az értelmiségi, saját eszméimet plántálom a szegény szívébe, hanem azt, hogy segítem a szegényt saját egyéni fejlődésében.

Ha „tudatosítok” egy rózsát, meghagyom rózsának, szebbé teszem, kibontakoztatom, de nem próbálom átalakítani szegfűvé.

Az élő Isten szava a szegény ember szájából

Meg kell hallgatnunk az élő Isten szavát, aki a szegény ember útján szól hozzánk. Szeretnék ezzel kapcsolatban elmondani egy nagyon igaz, mélységesen szimbólikus történetet. Munkaközösségünk egy tagja Brazíliában négy éve dolgozott egy üzemben. Munkatársai körében szentelték pappá. Múlt év júliusában sztrájk tört ki; részt vesz a sztrájkban éppúgy mint a többiek – nem vezér, nem szervező, hiszen tiszteli a világiak hivatását –, de a kormányzat mégis elfogja, letartóztatja, börtönbe veti, elhatározza az ország területéről való kitiltását. Diákok és értelmiségiek tiltakoznak: „Szervezzünk nagygyűléseket, küldjük az asszonyokat és a gyerekeket a börtön elé, kockáztatva, hogy gumibottal szétverik őket!” És a papok sem akarnak tétlenül maradni: „Szervezzünk eucharisztikus sztrájkot!” Valamit tenni kell! Mit tehet egy pap, ha sztrájkolni

akar, ha csak azt nem, hogy beszünteti a szentmise-mondást?

És tiltakoznak a városnegyed lakói: Pedrót reggel 8 órakor tartóztatták le, de csak este tudódik ki, hogy börtönben van. Másnap reggel a munkások munkába mennek, és este, egy közülük, Renato, aki 3 évvel ezelőtt még nem igen tudott olvasni, akinek minden vagyona felesége és 5 gyermeke, egész napi munka után körbejárja a családokat, mintegy harmincat, amelyek a keresztény egyházközség magvát alkotják. Találkozunk „ma este a kápolnában” – mondja nekik. Aztán meglátogat minket, atyákat. „Legyenek mind fél 10-kor a kápolnában!” – mondja.

És amikor a kápolnába érkezünk, Renato így szól hozzánk: „Pedrót, a barátunkat letartóztatták, de tudjuk az Apostolok Cselekedetei-ből, hogy san Pedrót (Szent Pétert) is letartóztatták. És amíg Pétert a börtönben őrizték, az Egyház imája szüntelenül érte szállt Istenhez’. Nos, amit az őskeresztény Egyház megtett, szüntelenül imádkozva, imáját szakadatlanul Isten felé küldve, azt kell nekünk tennünk ma este.” Renato bizonyára kétszer-háromszor elolvasta előzőleg a szöveget, hogy folyékonyan tudja olvasni. Azután prédikációt tartott, imára, a végzendő imába vetett hitre szólítva fel bennünket. Isten egy angyalt küldött, hogy kiszabadítsa Szent Pétert, angyalt fog küldeni Pedró kiszabadítására, vagy legalábbis megvizsgálására – mondotta Renato.

Óh persze a prédikációban ott voltak a jók – azaz Pedró,

az atyák, a munkások – az egyik oldalon és a gonoszok: a gyárosok, a kormány, a rendőrség a másikon (de az Evangéliumban is kissé így van ez helyenként)... de nem volt a prédikációban gyűlölet. Renato elénekeltetett egy zsoltárt. Azután egy imát, egy Istenhez való könyörgést rögtönzött és felszólította a jelenlevő családok mindegyikét, hogy kérjék az Urat, kérjék Istent, hogy ugyanazt tegye mint az Apostolok Cselekedeteiben.

Ime egy eset, mikor Isten igéje egy szegény ember szívébe hullik és folytatja az Egyház építését.

A fa és a levelek

Azt hiszem, hogy napjainkban az Egyháztól, ettől a több évezrede ültetett fától ugyanazt várjuk, mint minden más fától. Töletek, akik itt vagytok ebben a tömegben azt várjuk, hogy legyetek olyanok mint a fának a levelei. Minden falevél a nap felé fordul; minden lehetséges fényt igyekszik felfogni; minden falevél átalakítja ezt a naptól nyert fényt; klorofil asszimiláció útján életet hoz létre. És ha egy falevél szerencsétlenségére azt mondaná: „Nekem nincs szükségem napra”, nagyon gyorsan elhervadna, megfakulna, összezsugorodna, elsárgulna; nem lenne jó már semmire.

Nos, mi az Egyház nagy fájának levelei, a szentség napja, az igazság napja, az Úr Jézus, a Szentháromság felé kell, hogy forduljunk; mindegyikünknek, igen mindegyikünknek személyes kontemplációban Krisztus egész fényét be kell

fogadnunk, el kell magunkban raktározunk. És ha véletlenül azt gondolnánk, hogy az ima nem szükséges, hogy az ember csak az idejét vesztegeti, ha abbahagy minden tevékenységet azért, hogy az Urat szemlélje, akkor mi is halott, hervadt, fakó, sárga levéllé válnánk, amely már sem mire sem jó, amely már se nem szép, se nem vonzó.

De vigyázat! az a levél, amely több napfény-nyerés ürügyén leválna a fáról és elterülne egymaga a földön, két órán belül száraz, halott levéllé válnék. Ragaszkodnunk kell a fához, Krisztushoz, testvéreinkhez, a titokzatos Testhez, az Egyházhoz, ami mind egy. Egységünk Krisztussal minden emberi elképzelésünket felülmúlja. Ha vannak is az Egyház fáján halott ágak, máshová elmenni öngyilkosság, értelmetlenség. Isten maga nyesi meg a fát. Én csak a nap felé forduló, fán csüngő levél lehetek.

De hogyan legyünk misszionáriusok? kérdezitek tőlem. Hogyan ébresszük fel az istenszeretetet egy olyan világban, amely elvesztette Istent? Megkérdezem tőletek: Hogyan itassunk meg egy csacsit, amely nem szomjas? Ez nagyon nehéz, sőt lehetetlen: az okoskodások csődöt mondanak, az ütlegek csökönysé teszik.

Egyetlen megoldást látok: egy másik csacsit kell találnunk, amelyik szomjas. Akkor látva, hogy társa gyönyörrel iszik, – és ezúttal a víz az örök élet forrásából fakad – a korlátolt csacsi is fel fogja fedezni az élő víz örömét.

Mikeás próféta csodálatos mondatával búcsúzom tőletek. Órizzétek meg eszetekben és szívetekben:

„Megmondom én neked, ember, mi a jó,
mit kíván tőled az Úr:

Azt, hogy mindenképpen igazságot cselekedjél (igazságot,
mely a hitből ered és összhangba hoz Istennel s emberrel)

Szeresd az irgalmasságot

és hűségesen járj Isteneddel.” (Mik. 6,8)

MAX THURIAN
A KERESZTÉNYSÉG MAI KRIZISÉRŐL

A világ szekularizációja távolról sem veszélyezteti a kereszténység jövőjét, hanem üdvös tisztulásra szólítja fel.

A szekularizáció arra kötelezi az Egyházat, hogy újítsa meg nyelvét és előadásmódját, hogy újabb és meggyőzőbb módon közvetítse ma és holnap Isten igéjének örök és változatlan igazságát.

Hogy az Egyház ennek a hermeneutikus törekvésnek egészséges és hűséges módon megfelelhessen, meg kell újulnia imaéletében – amely nem más, mint Krisztusnak az Igazságnak kontemplációja –, hogy az Evangélium igazsága érthetően kibontakozhassék előtte.

Az Egyház legyen kész arra, hogy végrehajtsa intézményén minden olyan egyszerűsítést, amely lehetővé teszi a számára, hogy a holt napi nagy változások közepette hűséges maradjon alapvető és szükséges struktúrájához. Eközben semmit sem veszíthet el abból, ami a lényege: Isten jelenlétének jele a világban, a megkeresztelték közösége, az Evangélium tanúságtevőie, akik az Eucharishtiában valósággal jelenlévő Krisztus körül egyesültek és akiket a Szentlélek vezet, Aki tetszése szerint saját maga osztja szét kinek-kinek adományait és a szolgálatokat.

PIERRE-ANDRÉ LIÉGÉ

A SZIMFÓNIKUS EGYHÁZÉRT

Ha akad probléma, amely az első Pünkösöd óta egészen közelről érinti Jézus Krisztus Egyházának lényegét, azonoságának kérdését, az minden bizonnyal egységének, egyetlenségének, valamint változatosságának, pluralizmusának kölcsönös egybefonódása, harmóniája. Ez a probléma a történelem egyes korszakaiban jobb vagy kevésbé jó megoldást talált; mert a megkívánt, az elvárt szimfónia nem egyszer polyfóniában (egyszerű vegyeskarban) máskor monofóniában (egyszólamú kórusban) nyert kifejezést, ismét máskor fülbántó kakofóniába (hangzavarba) fulladt. Több mint valószínű, hogy a kérdés mint probléma megőrzi időszerűségét az Egyház történelmi léte végéig. Joggal mondhatjuk azonban, hogy e kérdés-komplexum helyes felmérése egyik perdöntő jele lesz mindig Jézus Krisztus Egyházáról szóló elgondolásunknak és rendeléséhez való mai hűségünknek.

Az Egyház életében ma olyan kor értünk meg, amikor az egység és a változatosság újszerűnek látszó formában, megfogalmazásban jelentkezik, amikor a megoldás a sürgősség jelét viseli, és az egyházi életben fáradtságos erőfeszítést kíván. Előre láthatólag mostani találkozásnk során, amikor a különböző felvetett témák és a különböző kulturális helyzetek és távlatok egykép szóhoz jutnak, mindannyian érzékenyen bár, de a megkívánt tisztánlátással rea-

gálunk majd e kitűzött vita-tárggyal kapcsolatban. Ez a tisztánlátás a megfelelő elemzés után elvezet majd bennünket a mai keresztény közösségekre háruló teendők világos felismeréséhez, hogy az Egyház annál tökéletesebben mutassa meg igazi egységét minél jobban ad hangot, minél tökéletesebben öleli magába a különböző, a többretű és jogos változatosságot, amely életében és küldetésében méltán vert gyökeret.

Meginduló közös eszmecserénket¹ és vizsgálódásunkat mindössze motiválni és némileg beindítani szeretném csak, amikor bevezetőül gondolat- és tapasztalat-cserénknek három lehetséges irányt jelölök meg, három kérdés formájában:

a) Honnét ered az a ma mindenütt megmutatkozó általános kívánság, amely az Egyház változatosságának (diversité) és többretűségének (pluralité) felismerését sürgeti mind nagyobb erővel?

b) Az Egyház új egységi azonosságának, jellegének felismerése következtében milyen új teológiai felmérésre (réévaluation) vagyunk képesek?

c) Milyen új egyházi magatartást kell szorgalmaznunk, hogy az Egyház e látszólagos részekre-bomlása (megoszlása) végül is valódi azonosságának igazabb felismeréséhez vezessen?

A VÁLTOZATOSSÁG ÚJ FELISMERÉSE

A szükségszerű különbözőségek új felismeréséről szoltam az előbb. De ennek a felismerésnek már történelmi előzményei vannak: Elég egy gyors szempillantást vetnünk az első keresztény közösségek történelmi írásaira – az Újszövetség különböző könyvei ezek! – s mindenki meggyőződhet ennek a megállapításnak igazáról. Nem tudjuk mit kell jobban csodálnunk eme első evangéliumi közösségek összefüggő magatartásában: az a szilárd eltökéltséget, amely megőrizte Krisztus szerte bocsátott tanítványait a Szentlélek által adott és megkívánt egységben, vagy azt a valóságérzetet, realizmust, amely lehetővé tette, hogy mindenütt és mindenben gyökeret verjen és virágozzék a változatosság? Még akkor is, ha történelmi múltja során az Egyház látszólag előszeretettel őrizte meg s emelte ki azt, ami a megalkuvás nélküli egységre vonatkozik, mint elvitathatatlan bizonyítékát későbbi belső feszültségeinek jellemzésére: még akkor is, ha az utóbbi századok folyamán az Újszövetséget leginkább az egység egyedüli mintája melletti érvelésre idézték, néha talán túlságosan is kihangsúlyozva, olyannyira, hogy még az első keresztények életének egyszerű, higgadt megértésére, megismerésére szükséges egyszerű és tárgyilagos olvasását is megnehezítették.

Az Újszövetség olvasása közben felfigyeltünk a beszédek, a nyelvezet s a magyarázatok változatosságára, mint például a szinoptikus evangéliumok és János evangéliuma köz-

ti, vagy János és Pál apostolok írásai közti különbözőségekre. Pedig ugyanolyan értékű apostoli igehirdetésről van szó, Húsvétnek és Pünkösdek azonos forrása nyert kifejezést a különböző közösségekben. Miképpen Pál apostol is megjegyezte: „Viseljétek egymás terhét. Törekedjete arra, hogy a béke kötelékében fönntartsátok a lelki egységet. Egy a Test és egy a Lélek, mint ahogy hivatástok is egy reményre szól. Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség. Egy az Isten, mindnyájunk Atyja, aki minden fölött áll, mindent átjár és mindenkiben benne van.” (Ef. 4, 3-6)

Számos ellentét és folytonos feszültség

Nem egyszer csodálkozunk ama nézeteltérések és meg egyezés-keresések láttán, amelyeknek Péter és Jakab, Péter és Pál, Antiochia valamint Péter és Jakab apostolok közt vagyunk tanúi. Hogy vita támadt Jeruzsálem és Pál apostol által alapított egyházak közt, vagy pedig a zsidó-keresztények és a hellenista kultúrán nevelkedett keresztények közt. Az Újszövetség semmit nem titkol el, nem rejt véka alá eme feszültségek közül, s azt sem titkolja, hogy ezek nem egyszer komolyan veszélybe hozták az egységet, amiért elengedhetetlen szükségessé vált azokon felülke-rekedni.

Az eredet különbözőségének bemutatására nem kevésbé jellemzőek az egyes keresztény tájak eltérő hagyományai, amire a legősibb időktől számos példa van. Palesztina Jakab apostollal, Szíria Péterrel, Achája és Macedónia Pállal,

Kis-Ázsia Jánossal... Különböző hitvallások, különböző szertartások, eltérő egyházi szervezetek keletkeztek így, s ezeket mind összhangba, harmóniába kell hozni a szigorú egyformaság rögeszméje nélkül, mert a nagyszámú egyházak keletkezésén át a pünkösdből született egyetlen Egyház az, amely egyre terebélyesedik, tárul ki szemünk előtt anélkül, hogy megtagadná láthatóan megnyilatkozó és valóban átélt egységét.

Éppen ezért nem lenne tisztességes eljárás, ha az Újszövetségből csak a többféleség (pluralitás) tanítását emelnénk ki, megfelelkezve az apostolok éber öröködéséről, amellyel óvták, védték, fejlesztették a megcsorbíthatatlan egység eszméjét. Mint ahogy nem lehet homályba burkolni a konkrét feltételeket és a történelmi alkotásokat, amelyek nem egyszer kockára tették, veszélybe hozták az egyetlen Evangéliumból született felmérhetetlen élő gazdagságot, kincset: a belőle származó tartalmi egységet! Nemde megtalálhatjuk már itt az Újszövetség tanúbizonyosságában a későbbi századokra szóló iránymutatást? Lehetne ez utalás is az Egyház hit-élményének folytonosságára túlzó archeologizmus nélkül, a Lélek által biztosított tisztánlátás segítségével, a találékony s ugyanakkor iránytszabó hűség útját járva.

De nem mindig így történt az Egyházban. Meg kell nyíltan mondanunk: egységesítő, központosító teológia és gyakorlat az örökségünk, amely megnehezíti ma a legjogosultabb eltérések, különbözőségek elfogadását is. Éppen

ezért nagy azoknak a kellően fel nem készült keresztényeknek a száma, akik ezért nem képesek Egyházukat igazi közösségben és folytonosságában életben tartani. Ezek vagy könnyelműen belemennek a kaland jellegű s veszélyes szétforgácsolódásba, vagy nevetségesen ragaszkodnak a látszat-egység erősen bírálható megrögzött formáihoz.

A munkát minden bizonnyal a vita drámai feszültségének levezetésével, leszerelésével kellene kezdeni, felmérve mindenek előtt azt, hogy honnét erednek a ma jelzett változottságot sürgető kívánságok, amelyek az egyházi élet minden terére kiterjednek: a hit és a liturgia nyelve, a fegyelem és az egyházi intézmények, a társadalmi tevékenység, a keresztény élet mindennapi gyakorlása kérdéseire. Anélkül, hogy azonnal és eleve, a priori, mindenben az Egyház lényegét érintő veszélyt szimatolnánk. De a hit éberségével!...

Új helyzetek a közösség keretein belül és kívül

A változottságot sürgető mai követelések a keresztény életközösség keretein belül s azon kívül is veszik eredetüket, de nem egyszer hivatkoznak a múlt és a jelen tanúbizonyságára is.

A keresztény életközösség keretein kívül: A kulturális helyzetben, ahol a világ civilizációja és népek valamint ember-csoportok jellegzetes kultúrája tör előtérbe, a gyarmatosítás és a nemzeti függetlenségi törekvések összecsapásában; a Nyugat túlsúlyának kontesztációjában; új társadalmi lehetőségek keletkezésében a tájékoztatási eszkö-

zők által teremtett új életkörülményekben. A földrajzi szférák és szocio-kulturális életterek megannyi változatosságot szülő forrása mindez, egymást átölelő, át-meg-átjáró befolyásokkal és kihatásokkal.

A keresztény közösség keretein belül: mindenek előtt a tegnap Egyháza szociológiai alapépítményeinek eltűnését kell felemlítenünk, kezdve a „keresztény országok” viszonylag homogén, egységes kultúrájával, amely a kereszténység történetének hosszú századait fogja össze. Meg kell említenünk a zsinat utáni liberalizálódást, a keresztény nép – „Isten népe” – merőben új kezdeményezéseit és nyílt kontesztációját. Ez a keresztény nép nem tanúsít többé olyan passzív magatartást, mint a múltban s tudatosabban vállal szerepet az Egyház minden életmegnyilvánulásában. Igen figyelemre méltó következményei vannak az anyanyelv használatának az egyházi liturgiában. Ezzel függ össze az a mai általános magatartás, amely missziós tevékenységünk egész múltjára vonatkozik. Végül még egy új és kevésbé elvont jellegű pasztoráció keresését és sürgetését azzal a céllal, hogy az minél jobban bele illeszkedjék a mindennapi élet emberi valóságaiba, hogy jobban elemezze a különböző emberi lehetőségek vagy működési terek sajátosságait.

Az tény, hogy mindezen jelen adottságokat mindnyájan *észleljük* akár ellentmondva, akár a szöges ellentét kisarkításával, és fel is mérjük az egyházi élet egész területén, miközben állandóan összehasonlítjuk a múlttal, az örökölt

tényekkel. Így a mai valósághoz hasonlítva, a ma felismert változatosságot sürgető követelések igen sokszor már türelmetlen és agresszív módon jelentkeznek és időnként már csaknem ellenőrizhetetlen, fékezetlen, nyers modorú gyakorlati alkalmazáshoz, megoldáshoz vezetnek. Ezt a jelenséget mindenki megfigyelheti. Fontos tehát, hogy közelebbi vizsgálat alá vessük, ellenőrizzük mindazokat a kezdeményezéseket, amelyek eltávolodnak a tegnapi egységi rendtől. Nem hagyhatunk mindent jóvá. E célból a teológiai kritériumok tisztázása elengedhetetlen és nélkülözhetetlen. Mert nem elég fejleszteni az Egyházat sajátos, partikuláris (egy-egy helyhez kötött) jellegében, miközben úgy véljük, hogy ezzel egyedülálló identitását biztosítottuk: Vannak ugyanis olyan sajátosságok, amelyek valóban növelik belső gazdagságát, de vannak olyanok is, amelyek tűrhetetlenek az Egyház jézusi elgondolását tekintve. Nevezetesen, ha bizonyos partikularizmusok és provincializmusok hamis univerzalizmushoz vezetnek, mert útközben minden más sajátosságot eltipornak. Nem elég ugyanis, hogy egyesek vagy egyes közösségek azt akarják és állítsák magukról itt és most!, hogy ők az Egyház, – mintha ezzel máris azzá váltak volna.

AZ EGYHÁZ ISMERTETŐ JEGYEIT ÚJRA FEL KELL TALÁLNUK

A múltban a helyzet néha igazán nagyon is egyszerű volt: az Egyház egységének legfőbb ismertető jele volt a

változatosság hiánya, vagy legalább is az elkerülhetetlen eltéréseknek a minimális nívóra való visszaszorítása. A különbözőségek új felfogása, kiértékelése s elismerése akár etnikai téren, akár szocio-kulturális vonatkozásban, valamint az Egyházban beállott új helyzet újabb és megfelelőbb ismertető jelek meghatározását kívánja. Mesterkedés vagy erőltetés nélkül talán így lehetne ezt megfogalmaznunk: az eredetiség, a közösség és a folytonosság ismertető jeleit kell keresnünk.

*Az egység egyik változatlan ismertető jele:
a Krisztusban való hit*

Kezdetől fogva érvényben volt az első keresztény közösségekben, amelyek különböző kulturális környezetben keletkeztek. Különböző egyházak születnek így, de egy és ugyanannak az Egyháznak a terjedése ez! Egyetlen alapító esemény nyitotta meg ezeket az eszkatologikus időket: nem volt *két* húsvét, sem *két* pünkösd! A keresztény *jelenség* nem valami valláskulturái termék; az alapító Evangéliumnak önmagában is van jelentősége és univerzális jövője; megnyilatkozhat és kivirágozhat más és más kultúrákban anélkül, hogy bármelyikkel is azonosítható lenne. Minden esetben támadhat egyház valahányszor egy emberi csoport kulturálisan azonosítható teljes egészében önmagára ismer az egyetlen Evangéliumban.

Elvárható tehát, hogy az eredeti, a hitelességi ismertető jelek közt az első helyet a krisztusi hit foglalja el. Minden

félreértés és ingadozás nélkül Jézus Krisztust vallani Úrnak, aki él és ma is az, aki a történelem Jézusa volt. A *Húsvét Krisztusába vetett szilárd hit ez, s nem valami halovány vagy egyszerű rokonszenv a Názáreti Jézus iránt. Ez a hit az evangéliumi élményben gyökerezve minden időben és mindenütt egyedül volt a keresztény közösségek szülője. Mint régen, úgy ma is létfontosságú tehát, hogy ellenőrizzük ezt a hitet a megfogalmazás (formulation), a megmagyarázás (explication), és a jelentés (signification) lehető változatosságának szíve-gyökerében. Szent Pál apostol buzdítása ma is aktuális: „Csodálkozom, hogy attól, aki Krisztus kegyelmére meghívott titeket, ily gyorsan átpartoltatok egy más evangéliumhoz, holott nincs más. Csak néhány ember akad, aki titeket megzavar és elakarja ferdíteni Krisztus evangéliumát.” (Gal 1, 6-7). „Mivel tehát Uratoknak ismertétek el Krisztus Jézust, éljetez is benne. Verjetez benne gyökeret és épüljetez rá, erősödjetez meg a hitben, ahogy tanultátok, s legyen túlradó a hálaadástok. Vigyázzátok, hogy senki félre ne vezessen bölcselettel és hamis tanítással, ami emberi hagyományon alapul nem pedig Krisztuson”. (Kol 2, 6-7) „Vizsgáljátok meg magatokat, hogy a hitben éltez-e? Tegyétez csak próbára magatokat. Nem ismerítez fel, hogy bennetez él Jézus Krisztus? Ha nem, akkor nem álltátok ki a próbát!” (2 Kor 13, 5)*

Az Egyház nem fellegvár, de nem is beépítetlen üres telek

Az Egyház egységét nem jelentheti különböző egyházak szövetsége, amelyek egymás közt valami „gentleman-agreemen-et” kötöttek volna a most épülőben lévő Egyesült Európa mintájára. De nem juthat kellő kifejezésre ez az egység különböző adminisztratív osztályok mintaszerűen központosított és uniformizált csúcs-szervében sem. Találójában élhetnénk a következő hasonlattal: minden egyház az Egyetlen Egyház egy közbeeső, közvetítő állomása. Az egyes egyházak önmagukban nem alkotják az Egyházat, de minden egyes egyház magában hordja az Egyház igazi bélyegét, azt képviseli itt és most, a maga igazi lényegében. A szó szorosabb értelmében az egyházak kommuniójáról van itt szó, amely által az Egyetlen Egyház jelen van a világ úgyszólván minden pontján s minden emberi közösségében.

Azok az egyházak, amelyek nem juttatnák világosan kifejezésre a *kommunio* – a közösség – iránti érdeklődésüket, óhajukat, a viszonyok és kapcsolatok gondos ápolásával, amellyel egymást fel- és elismerhetnék, könnyen a szektává való átalakulás veszélyének teszik ki magukat. De az egyformaság (uniformité) ráerőszakolása szintén csak paródiája lehet a dinamikus igazi közösségnek. A különbözőségek harmonizálásán, összhangbahozásán kellene inkább fáradozni. Nem fellegvár az Egyház, de nem is beépítetlen üres telek. A helyesen összehangolt és az egymással szoros kapcsolatban álló, eszme- és tapasztalatcserét folytató Egyház az igazi. Legtalálójában a régi, ősi kövekből épült

történelmi városokhoz lehetne hasonlítani, amelyekben egyetlen ház sem épült ugyanarra a mintára, annál kevésbé szériában...

Másarcú Egyház és mégis mindig a Pünkösdi Egyháza

Másarcú Egyház, de nem egészen más Egyház! Ugyanaz most is, mint volt az első Pünkösdi idején és mindig azóta. De ez legyen is felismerhető! A Szentlélek működésének folytonosságát, hatóerejének állandó megnyilatkozását, a külső jelekből is fel kell ismerhetnünk, s ezek bizonyítékkul szolgálhatnak identitására. Minden közösség – legyen bár „bázisközösség” („communauté de base”) – kell, hogy érezze időnkint annak szükségességét, hogy megbizonyosodjék arról, hogy valóban Jézus Krisztus Egyháza még?... Az élő hagyománynak és az igazi egyházélménynek három lényeges kritériuma, ismérve van; bennük fejeződik ki az Egyháznak Szentlélek ajándékozta apostoli intézménye, a Léleké, mely századok óta öröklik lényegi identitása fölött.

A Szentírás: A mai Egyházban semmi sem ellenkezik azzal az Egyház-élménnyel, melyről az Írás tanuskodik. Nem arról van szó, hogy archeológiailag vagy épp szószereint ragaszkodjunk az Újszövetséghez. Helyes értelmezésre szükség van, hogy a régi kifejezéseken és bemutatott mintákon túl eljussunk az igazi üzenetig, tanításig. De a Szentírás ruhazza fel igazi tekintéllyel a tanítást s az üzenetet. Az az egyház, amely tagadná, nem fogadná el a Szentírás perdöntő tekintélyét, tökéletesen elveszítené az irányt.

Az Eucharisztia: Mint a szentségi jelek koncentrációja, lényegbetömörítője az idők végéig szóló, Krisztus rendelkezéséhez ragaszkodó hűség legfelsőbb fokú jele. A liturgikus eltérések múlt, jelen és jövő jelenségein túl mindig szorgosan ellenőriznünk kell, hogy ugyanarról az Eucharisztiaőről van-e szó?! Semmiképpen nem lehet ezt mellőzni, felületesen kezelni, ha a húsvéti Krisztust idézzük, igényeljük! Ezt nem lehet csak úgy taláalomra megjelölni!...

A lelkipásztori szolgálat: éspedig a két előző kritérium szolgálatában. Mert az egyes egyházaknak látható folytonossága a lelkipásztori szolgálat töretlen folytonosságában nyer kifejezést, amely az apostoloktól a püspökök pásztori kollégialitására hárult, amelynek középpontjában Péter utódjának a hivatala áll! A pápa és a püspökök hivatali gyakorlatának különbözőségén, változatosságán, túl létezik a Lélek ajándékeként az egyetlen közösségi tévedhetetlenségi hivatal folytonossága. Világos, hogy ez a hivatal egymagában nem elég az Egyház töretlen folytonosságának az igazolására, de elengedhetetlen, hogy ama jelek közé soroljuk, amelyekre az egyes közösségeknek feltétlenül szükségük van. Az sem véletlen hát, hogy az ökumenikus egybevetések mindinkább az Egyház egységének eme kritériuma körül csoportosulnak. Teljes egészében és tökéletes bizonyossággal csak ott lehet Egyházzól szó, ahol valóban megvan a különböző lelkipásztori szolgálatok között a püspöki szolgálat tényleges gyakorlása is.

A KÖZÖS KAPCSOLAT SÜRGŐSSÉGÉRŐL

Eddig a gazdag változatosságot dicsőítettük, amely valóban az Egyház egyik fő értéke. Kiemeltük azokat az elengedhetetlen feltételeket is, amelyek okvetlenül megkívántatnak, hogy az egyházi polifónia sem valami bántó kakofóniába ne sülyedjen sem pedig valami merev, egyoldalú szervezetbe ne torkolljon. A következtetés így világosan áll előttünk: nem lehet fakultatív, egyszerűen tetszésre bízott, hogy az egész világra és minden emberre, minden embercsoportra kiterjedő Egyház kialakítja-e vagy sem a saját keretein belül a legszorosabb kapcsolatok rendjét. Az Egyház egész története „a contrario” érv emellett az alapvető igazság mellett: valahányszor az Egyházon belül a kapcsolatok, az eszme- és tapasztalatcserék elakadtak vagy megszűntek, valahányszor külső erők és hatalmak ezt gátolták vagy megakadályozták, valahányszor a pápaság partizán jellegű álláspontot képviselt, ahelyett, hogy megmaradt volna közvetítő és egyeztető bírói hivatalánál, az egyes különbözőségek mindig fenyegető veszélyt rejtő eltérésekké torzultak, amelyek az egész keresztény közösség egységét hozták veszélybe. Áll ez a megállapítás az Egyház mind földrészenkinti, mind pedig etnikai megoszlására, a különböző egyházak egymás közti viszonyának alakulására, és a belső egyházi közösségek egymás közti kapcsolataira is!

Az első keresztény századok történetének beható isme-

rete csodálattal tölthet el bennünket eme belső kapcsolatok ápolására hozott szervezettség és rendszer láttán. Már 98-ban Kelemen püspök tollával a római egyház hosszú levelet intéz a zajongó korinthusi egyházhoz, hogy testvéri segítségével hozzájáruljon belső egységét fenyegető veszély elhárításához. A levél címe: „Isten Rómában élő egyháza Isten Korintusban élő egyházához”.

177-ben a lyoni egyház cselekszik hasonlóképpen a kisázsiai egyházak ügyében, amikor így ír: „Krisztus szolgálói, akik Lyonban és Vienneben élnek Ázsiai és Phrigiai Testvéreikhez, akik hitünkben és reményünkben osztoznak”: Szinte megszámlálhatatlan példát és írást idézhetnénk, melyek mind a helyi közösségek közti közös hit igazolását és védelmét, kifejezését és megvallását szolgálták. Nem lenne üdvös az ősi példát követnünk ma is, amikor a mi különbözőségeinket: a köztünk váratlanul vagy éppen elkerülhetetlenül támadt feszültségeket tapasztaljuk?

Nem várhatnánk el, hogy így legyen például a franciaországi egyházban is a különböző katolikus mozgalmak és egyesületek hívő tagjai közt? – hogy csak egy kisebb jelentőségű, de hozzánk közelebb álló példát említsünk.

Az Egyháznak egyképp szüksége van a történelem iránt érzékeny emlékezetre és találékony képzelőerőre. A múlt eme példái sugallhatnának új kapcsolati és eszmecesterére serkentő hatékony megoldásokat, mindig és következetesen a papi és a püspöki szolgálat közösségi jellegű irányítása mellett. De ez nem történhetik kizárólag spontán módon,

rögtönözve, ami eleve is nehéznek tűnik: szükséges hozzá – legalábbis minimális mértékben – némi szervezés és kapcsolatok létesítése.

Mit várhatnánk ezektől az egyházak közötti találkozóktól, kapcsolatoktól? Mindenek előtt azt, hogy helyesen mérhessük fel a fennálló különbözőségeket, és azokat megvédjük az intolerancia, a türelmetlenség ellen: hogy végre tisztán lássuk, milyen különbözőségek járnak hozzá az Egyház szellemi, lelki gazdagodásához, tehát melyeket lehet méltán megosztani egymás közt s melyek vernek éket közénk s ezért jogosan tarthatjuk veszélyeseknek? Ez utóbbiakat ki kell tehát küszöbölnünk. Az említett kapcsolatok és eszmecserék a feszültségek idején sugallhatnák vagy előmozdíthatnák a megfelelő kompromisszumok kidolgozását, hogy semmi se homályosítsa el a közösségi gondolatot. Lehetővé tehetnék a közös felelősségrevonást és a testvéri feddést is. Hozzájárulhatnának még az erőforrások, szakismeretek és a szolgálati segítség testvéries szétosztásához is. Ez az egyházak közötti kommunikáció rávezethetne bennünket a kölcsönös és hivatalos elismerésre is. Mit várunk még ettől az egyházak-közötti új viszonytól? Hogy az egyházi élmény-tapasztalat egészen új közös kifejezési módjait hozza létre, valahányszor ez lehetséges a kreativitás, a belső teremtőerő megsértése nélkül.

Nehéz és szüntelen munka

Önkéntelen arra gondol az ember, hogy mekkora gazdagodást jelentenek a pluralizmushoz visszatérő Egyháznak országos és világviszonylatban a zsinati és szinódusi összejövetelek, anélkül, hogy az új útkeresés módozatait eleve a múlt adta példák szolgálai követésére korlátoznánk. Nem kétséges, hogy az ősi Egyház nyomdokain járva az új meglátások korának csak a kezdetén vagyunk még. Nem a régmúlt merev mintáinak egyszerű lemásolásáról van szó, hanem arról, hogy a kipróbált eszközök és módok birtokában találóbban felelhessünk meg a mai és a holnapi Egyház kötelességének. És annak a kiváltságnak is, hogy a mostani korszak, a pluralizmus korszaka újabb lehetőséget nyújtson az Egyház egységének megerősödésére, a bomlás és a megosztás jeleit mutató világban, amely mégis eddig soha nem tapasztalt hévvel keresi egységét.

JEGYZET

- 1 Itt közölt tanulmányunk vitaindító előadásként hangzott el az *Informations Catholiques Internationales* és a *La Vie Nouvelle* folyóiratoknak a francia értelmiségiek központjával (*Centre Catholique des Intellectuels Français*) karöltve rendezett tanulmányi napjain – 1971. május 28-29-én – e témával kapcsolatban: „Az egyházak, vagy az egyetlen Egyház”. (A kiadó jegyz.)

JACOB KREMER

**BIBLIAOLVASÁS –
HITTEL VAGY KRITIKÁVAL?**

Számos keresztény – akár katolikus, akár protestáns – számára e két szó: „hittel” és „kritikával”, két ellentétes magatartást fejez ki. Az újabb szentírástudományt gyakran illetik azzal a szemrehányással, hogy a Szentírás kritikus magyarázatának megkövetelésével és gyakorlatával nem-hogy erősítené a hitet, hanem inkább aláássa azt. Tény, hogy számos keresztény hívő az újabb exegézis eredményeinek láttára bizonytalanná válik, sőt esetleg eddigi hitében meg is rendül. Hiszen a történetkritikai módszer eredményei évszázadokon át természetesnek tűnő bibliamagyarázatokat kérdőjeleznek meg (pl. a hatnapos teremtéstörténet, Jézus gyermekége és csodái, a megkülönböztetés, a „jézusi szavak” (ipsissima vox) és az „Úr Krisztus szavai” között).¹ Ha egyházi körök a kutatási eredmények első közléseit kételkedéssel fogadták, nagyon is érthető. Mindenesetre sajnálatos, hogy a legfőbb egyházi tanítóhivatal oly hosszú ideig aggodalmas, elutasító magatartást tanúsított, ami az igazi tudományos vitát megakadályozta és ezzel akaratlanul is előidézte, hogy ma sok keresztény tehetetlen a bibliakutatás problematikájával szemben.² De amióta XII. Pius pápa³ és a II. Vatikáni Zsinat⁴ elvben „igent” mondott az új történet-kritikai exegézisnek, ezzel azt is kinyilvánították, hogy a hívő és kritikus szentírásolvasás nincs ellentétben egymással. A legutóbbi időben nem egy

felszólalást hallottunk ugyan – mind katolikus, mind protestáns részről – amelyek ezt az „igen”-t vissza kívánják vonatni vagy legalábbis jelentősen megszorítani, korlátozni.⁵ Ezért látszik időszerűnek a behatóbb eszmélődés a hívő és kritikus bibliaolvasás kérdéséről.

1. Hívő bibliaolvasás

Vegyük először is szemügyre, mit tartalmaz a Biblia hívő olvasásának az igénye. Ez a felfogás elutasítja a Biblia hitetlen szemléletét, amely a Biblia könyveit kizárólag emberi eredetű írásműnek tekinti, s lényegileg egy polcra helyezi más írásművekkel. A Biblia hívő olvasója eszerint az, aki szemében a Biblia: Szentírás. Akinek az a meggyőződése, hogy a Szentírás „Isten igéje”, annak számára a Biblia nem lehet „akármilyen” könyv.

Noha minden könyvet így kell olvasni, mégis, a hívő olvasótól a Biblia még sokkal inkább megkívánja az *odafigyelmet*: „Beszélj, Uram, szolgád figyel” (1 Sám 3, 9). Szüntelenül követeli a Biblia az „odahallgatást”: „Akinek van füle a hallásra, hallja meg” (Mk 4, 9; Jel 2, 7 stb). „Azon a napon a süketek meghallják a könyv szózatát”, ígéri Iz 29, 18 a Megváltó eljövételének idejére. De ez a meghallás nemcsak a fül dolga, és az ezzel sejtetett megértés nemcsak az értelemé, hanem a szívé is. Az Isten igéjének meghallására való képtelenség a zoltárszerző szerint összefügg a keményszívűséggel (vö. Mk 16, 14: szklerokardia, „szív-megkeményedés”!): „Bárcsak meghallanátok ma a szavát: „ne kemé-

nyítsétek meg” (mé szklerünéte) szíveiteket” (Zsolt 95, 7-8). Ilyen értelemben magáévá teheti a bibliaolvasó Salamon fohászát: „Adj hát szolgáltnak éber szívet” (1 Kir 3, 9). Ez a meg nem keményedett, meg nem kövült, hanem „éber” szív Ez 36, 26-27 szerint Isten lelke maga: „Új szívet adok nektek és új lelket oltok belétek, kiveszem teste-tekből a kőszívet és hússzívet adok nektek. Az én lelkemet oltom belétek...” A Szentlélek erejével képes az ember arra, hogy „tisztá és jószívvel hallgassák a tanítást, meg is tart-sák” (Lk 8, 15).

A Biblia ilyen hívő, befogadásra kész olvasásának, meghallásának előfeltétele a *hallgatás*. „Hallgassatok el, az Úr, az Isten előtt” (Szof 1, 7; vö. Hab 2, 20; Zak 2, 17). Megragadóan jeleníti meg ezt Jób könyve. Hosszasan panaszkolta szorongattatásait a béketűrő Jób, Istennel feleselvén, Isten szózata után azonban már így beszél: „Nézzd, parányi vagyok, mit feleljek neked? A számra teszem kezem. Egyszer beszéltem, de többé nem teszem, vagy másodszor is, de folytatása nem lesz!” (Jób 40, 4; ill. 39, 37-38). Ugyanez a szemlélet tükröződik Szt. Pál leveléből: „Ember, ki vagy te, hogy vitába szállsz az Istennel? Vajon megkérdi-e az agyag megmunkálóját: Miért csináltál ilyennek?” (Róm 9, 20). Aki hívő emberként olvassa a Bibliát, ne feledje, hogy ember, nem pedig Isten. Ezért int *P. Claudel*, a költő arra, hogy a Bibliát „térden állva” kell olvasni.⁶ Ez a belső tartás, mely azelőtt jellemezte a szerzeteseket, szemléletesen fejezi ki saját gyarlóságunk és korlátozott tudásunk beismerését.

Szorosan idetartozik *a tanítás befogadására való készség*. Aki úgy véli, hogy minden kérdésre tudja a választ s előre kialakított véleménnyel veszi kezébe a Bibliát, aligha értheti meg belőle Isten igéjét. „A tudás: tanulni tudás”⁷. S ez nemcsak a bölcselőre áll, hanem még inkább a Biblia hívő olvasójára. De tudnia kell azt is, hogy Isten igéje kérdésekkel is szembesíti. Lukács evangéliuma szerint (Lk 22, 67-68) ezzel az ellenvetéssel él Jézus vallatóival szemben: „Ha megmondom is, nem hiszitek el. Ha pedig kérdezlek benneteket, nem feleltek.” A megkérdetetésre és a tanítás befogadására való illetén készség előfeltétele saját tudatlanságunk megtapasztalása és beismerése, azaz úgyszólván az „éhség” és a „szomjúság” – „éhség, de nem kenyérre, szomjúság, de nem vízre, hanem az Úr szavának hallgatására” (Ám 8, 11). Igen nagy veszélye a jóléti, fogyasztói társadalomnak a nemcsak anyagi, de szellemi telítettség, amely aztán elsikkasztja a Biblia hívő olvasásának a képességét. Mindenki számára érvényes ezért a Jelenések Könyvének intő szava (3, 17-18): „Azt mondod: Gazdag vagyok, dús-gazdag, nincs szükségem semmire. Nem látod, hogy nyomorult vagy, szánalomra méltó, szegény, vak és mezítelen. Azt tanácsolom neked: Végy tőlem tűzben kipróbált aranyat, hogy meggazdagodj; fehér ruhát, hogy felöltözködjél s ne lássék szegyenletes meztelenséged; kenetet, hogy megkend szemedet és láss.”

A Biblia hívő olvasása azonban a *cselekvést* is célozza. Nem elégséges a tudás gyarapítása; sarkalljon cselekvésre is.

Boldogok, akik hallgatják az Isten szavát és hűségesek is maradnak hozzá” (Lk 11, 28). A meghallgatás és a cselekvés szoros összetartozását sürgetően domborítja ki Szt. Jakab levele is: „A tanítást váltsátok tettekre, ne csak hallgassátok, mert különben magatokat csaljátok meg. Ha ugyanis valaki csak hallgatja a tanítást, követni nem követi, hasonlít ahhoz az emberhez, aki természettől kapott arcát tükörben nézegeti. Megnézi magát, aztán odébb megy, s nyomban elfelejti, milyen is volt. Aki ellenben figyelmesen tanulmányozza a szabadság tökéletes törvényét és ki is tart mellette, aki nem feledékeny hallgatója, hanem tettekre váltója, az a maga útján boldogságot talál.” (1, 22-25) Hogy a Biblia üzenetének valódi megértése mennyire kapcsolódik a cselekedethez, Jézus mondja meg (Jn 7, 17): „Aki készen van rá, hogy teljesítse akaratát, meggyőződhet róla, vajon Istentől való-e ez a tanítás, vagy csak magamtól beszélek.”

Végtére is, a Biblia hívő olvasása lényegileg kötődik a *hívők közösségéhez*. Az Újszövetség valamennyi írása az Egyházon belül keletkezett s egy-egy egyházi közösség számára íródott. Érvényes ez a Filemon-levele is (lásd a bevezetést, 1-2 vers)⁸. Amint a keresztény hit egyházi dimenziójú⁹, a hívő bibliaolvasás is az, akár közösségben, akár egyedül történik. Ebből következik, hogy a Biblia könyveinek megfelelő megértési horizont: az Egyház. Aki ezt figyelmen kívül hagyja, megvonja magától a Biblia teljes megértésének lehetőségét.¹⁰ A Biblia hívő értelmezője nem elé-

gedhet meg tehát azzal, hogy nyelvtan és lexikonok segítségével megfejtse a szavak értelmét. A betűszerinti értelmén túlmenően fel kell fognia az írás „lelkét” s engednie, hogy az „elvezesse teljes igazságra” (Jn 16, 13). Ez nem jogosít fel valamiféle önkényes – allegórikus szentírásmagyarázatra, de szabad teret hagy az Írás „lelki értelmezésének”¹¹, amely figyelembe veszi a Biblia üzenetének magyarázatát az Egyház története során (pl. a kánon összeállításában, a Credoban). Érvényes ez az egyháztörténelem folyamán előfordult számos hiba és tévút ellenére is – az Egyház önfelfogása szerint a Szentlélek támogató ereje nem szünteti meg az akarat szabadságát és semmiképpen sem rekeszti ki a kudarc és a bűn lehetőségét.

2. Kritikus bibliaolvasás

A Biblia kritikai értelmezésére vonatkozó követelés, melyet a bibliakutatók a XVII. század óta támasztanak, látványosan teljesen ellentmond a Biblia imént felvázolt hívő olvasásmódjának; a kritikus kutató ugyanúgy szemléli a Bibliát, mint bármely más ókori könyvet, magyarázatához pedig a történelemtudomány bevált módszereit alkalmazza. Ha a történetkritikai módszer kizárólagossá válik s a Biblia megértésének egyedüli kulcsául szolgál, akkor valóban aligha lehetséges e módszernek a hívő szentírásmagyarázat követelményeivel való összhangbahozatala. Fokozottan érvényes ez a megállapítás, ha a bibliamagyarázat ateista, sőt anti-teista és kereszténység-ellenes alapállásból indul ki. Ez

az alapállás jellemző számos, széles körben elterjedt népszerűsítő kiadványra, melyek a Biblia és az Egyház ellentétességét igyekeznek kimutatni.¹² E kiadványok azonban nem azonosak az újabb kutatások mérvadó műveivel; a teológiai szakemberek ugyanis – ha nem is minden egyes részletkérdésben – általában alapvetően tudatában vannak a kritikai módszer korlátainak¹³ s e módszert a Biblia, mint Isten igéje” tökéletesebb megértésének érdekében alkalmazzák, mégpedig jogosan!

A Biblia hívő olvasása persze korántsem jelenti az értelem kikapcsolódását s a bibliai szövegek személytelen tudomásulvételét, szinte hangfelvételhez vagy fénymásoláshoz hasonlóan. A bibliai felszólítás: „akinek fülei vannak a hallásra, hallja meg” többet követel az akusztikai észlelésnél: az üzenet *megértését*. Ennek a megértésnek az előfeltétele, a héber *b'n* szó származtatása alapján, a „különbségtétel” (gör. *krinein*). Az evangéliumok tanúsítják, hogy vitatkozásai során Jézus nem egy esetben róttá fel ellenlábasai helytelen biblia-értelmezését, amely csak a betűhöz ragaszkodik a Biblia üzenetének valódi magyarázata helyett. (pl. Mk 7, 6-23; Mt 5, 21 ff). Mk 10, 1-11 elmondja, hogy a válás kérdéséről szólva Jézus nem riadt vissza a 5 Móz 24, 1-4 alatt engedélyezettként megemlített válólevél-kiállítás kritikájától sem. Szt. Pál leveleiből sokszorosán kiviláglik, hogy az apostol különbséget tett a bibliai szövegek valószínű és felszíni jelentése között (pl. Gal 3, 16 ff; 4, 24 ff). Lukács beszéli el, hogy Szt. Pál prédikálásának bérei hall-

gatói „bevevék az ígét teljes készséggel, naponta tudakozva, az írásokat, hogy valóban úgy vannak-e” (ApCsel 17, 11). Ellentétben a fundamentalisztikus beállítottságú szektákkal, amelyek a Biblia bár csak legkevésbé kritikai szemléletét is elutasítják, az egyházi teológia elejétől fogva szem előtt tartotta a „fides quaerens intellectum” elvét; gondoljunk csak az egyházatyák és a skolasztikusok gyakori kommentárjaira. E magatartás értelmében az újkor – melyet az agrárságból az ipari társadalom felé folyó fejlődés jellemez – kereszténysége nem mondhat le a Biblia történetkritikai szemléletéről, mert nem hagyhatja figyelmen kívül új ismereteink sokaságát a természet és az emberi magatartás törvényszerűségeit, különösen pedig a világ és az emberiség történetét illetően. Megváltozott világunkban a Biblia rég letűnt korokban feljegyzett szövegeit nem olvashatjuk már az egykorvolt nemzedékek elfogulatlanságával.¹⁴ Ha nem akarjuk, hogy hitünk szavakhoz mondatokhoz-tételekhez való kritikátlan és vak ragaszkodásban merüljön ki, hanem Isten ígéjének hívő meghallása és megtartása legyen, szükséges, hogy a Biblia kijelentéseit az új felismerésekkel összevetve, igyekezzük azok értelmét megtalálni. Csakis így adhatunk számot hitünkről magunk és mások előtt (1 Pét 3, 15) foghatjuk fel, mit jelent a Biblia üzenete korunk számára. A Bibliával szemben fölvetett kritikus kérdéseink nem jelentik Isten vagy az Ige kritikáját, hanem kritikus megvizsgálását azoknak az elképzeléseknek és vélekedéseknek, amelyeket a bibliai szövegek első pillantásra gyakran

keltetni szoktak. Követelmény ez a kritikus beállítottság, mert a Biblia a hívő olvasó számára is „Isten ígéje” emberi nyelven s ez a nyelv alá van vetve az emberi érintkezés térhez és időhöz kötött sajátosságainak.¹⁵ A nyelv- és kommunikáció-tudomány újabb eredményeit tanulmányozva kiderül, hogy a szövegek egyedülvéve, eredetük és az általuk megszólítottak kilétének figyelmen kívül hagyásával végső soron nem tekinthetők teljes értelemben „Isten ígéjének”, hanem arra szolgálnak, hogy az ígét hallhatóvá tegyék.

Az utóbbi két évszázad során megmutatkozott, mennyire fájdalmas hatással lehet esetenként a kritikai szentírásmagyarázat, amennyiben figyelmezteti az olvasót, hogy eddigi felfogása sok tekintetben hibás volt (lásd pl. a teremtés történetét) és megtévesztő, ha ez a megtévesztés nem is mindig érintette az egyes szövegek központi mondanivalóját. Ilyenkor el szokott egy ideig tartani, amíg az efajta „csalódást” a Biblia jobb megértését szolgáló pozitív adalékként tudjuk értékelni: Isten ígéjének valódi mondanivalója ugyanis nem torzul el ezáltal, de megszabadul egy egyoldalú és szemellenzős világ- és istenszemlélettől, amely a régi korok emberének kulturális helyzetéből és kötöttségeiből következett.

Aki behatóbban foglalkozik az újabb kutatások eredményeivel és ezeket maga sem kritikátlanul, hanem kritikailag értékeli ki,¹⁶ hamar felismeri, mily jelentősen járulnak hozzá a Biblia mondanivalójának mélyebb megértéséhez.¹⁷ Pél-

daként említhetjük a Mt 28, 19 alatti missziós parancs értelmezését. Az összöveg tanulmányozása ez esetben azt mutatja, hogy a latin fordítás: „*euntes docete*” (menjetekek és tanítasatok) az eredeti értelmét csak igen pontatlanul tükrözi, mert „*poreüentesz maeteüszate*” (kb. menjetekek, tegyétek őket tanítványokká) nem tanítási meghagyás elsősorban, hanem megbízatas arra, hogy mindenkit hozzanak tanítványi viszonyba a keresztrefeszített és feltámadott Úrral. Ez az, amit mind a lelkipásztorkodásnak, mind a missziónek főcélként kell szorgalmaznia. A tanító-oktató tevékenység viszont szolgáló funkcióval rendelkezik: még inkább áll ez másfajta lelkipásztori feladatokra. Fenti példához hasonlóan, az Írás kritikus tanulmányozása más esetekben is arra készíteti a hívő olvasót, hogy felülvizsgálja az általános elterjedt elképzeléseket s igyekezzon elérni a szövegek mélyebb megértését. Az Újszövetség historizáló értelmezéséhez s a szokványos elképzelésekhez való aggodalmas ragaszkodás vajon nem kishitűségre vall gyakran?

3. Hittel és kritikával olvassuk a Szentírást!

Hívő és kritikus bibliaolvasás tehát nem ellentétes egymással, de éppenhogy szorosan összetartozik. A kritikus olvasó, akár kutató, akár laikus, sohase feledkezzon meg arról, hogy a Biblia mint Isten ígéje van rábizva s hogy ez csak a hívő ember előtt tárul fel teljesigényűen. A hívő alapállás azonban őt sem mentesíti a gondolkodástól s az alól, hogy különbséget tegyen kifejezés mód és tartalom,

elterjedett interpretációk (gyakran csak az arisztoteleszi filozófia vagy az újkori apologetika hatása alatt keletkeztek) és az eredeti mondanivaló között. Az ember csakis hívő és kritikus „odahallgatással” képes meghallani Isten igéjét, melyet nem lehet egyszerűen az írás betűjével azonosnak tekinteni. Manapság tehát a keresztény ember csak akkor olvashatja hittel a Bibliát, ha – műveltségének és tárgyi tudásának szintje szerint – arra is képes, hogy a kérdéseket és felismeréseket, melyekkel korunk szembesítődik, történet-kritikailag vizsgálja. Lássza az új szentírásmagyarázatban a Szentlélek ajándékát korunk számára, még akkor is, ha ebben – mint az Egyházban mindenhol – itt-ott a Gonosz hatalma is észrevehető. Mint minden „adomány” esetében, a hívő ember számára itt is érvényes: „Mindent megvizsgáljatok; ami jó, azt megtartsátok!” (1 Tessz 5, 21)

JEGYZETEK

- 1 Vö. *Kremer, Jacob*: Hogyan olvassuk a Szentírást? Bécs (OMC) 1974. (A kiadó jegyz.)
- 2 Az antimodernista eskü és X. *Pius* pápa „Pascendi Dominici Gregis” enciklikája kétségtelenül jó szándékból fakadt, de alapjában véve félelemre vall, sőt bizonyos követelései kishitűségre is: mint pl. az a rendelkezés, hogy a szemináriumokból távolítsák el azokat a tanárokat, akik archeológiával és újabb tudományos kérdésekkel foglalkoznak. Azt a tilalmat is nehéz másképp értelmezni, amely a papok gyakori összejöveteleit tiltotta.
- 3 „Divino Afflante Spiritu” enciklika, AAS 35 (1943) 297-326.
- 4 *Semmelroth O. / Zerwick M.*: Vaticanum II über das Wort Gottes, Die Konstitution „Dei Verbum”: Einführung und Kommentar, Text und Übersetzung. (SBS 16), Stuttgart 1966.

- 5 Itt nemcsak Ecône követőire gondolunk, akik X. Pius pápára hivatkoznak, hanem az evangélikus teológus, *G. Maier* írására is: *Das Ende der historisch-kritischen Methode*, Wuppertal 1974. Vö. még *P. Stuhlmacher*, *Schriftauslegung auf dem Wege zur biblischen Theologie*, Göttingen 1975, 103-108.
- 6 *P. Claudel*: *Ich liebe das Wort*, Recklinghausen 1955, 9.
- 7 *M. Heidegger*: *Einführung in die Metaphysik*, Tübingen 1958, 17.
- 8 Vö. *P. Stuhlmacher*: *Der Brief an Philemon* (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament), Zürich 1975.
- 9 Vö. *W. Kasper*: *Dogma unter dem Wort Gottes*, Mainz 1965.
- 10 Vö. *H. Schlier*: *Was heisst Auslegung der Heiligen Schrift?: Besinnung auf das Neue Testament. Exegetische Aufsätze und Vorträge II*, Freiburg 1964, 35/62.
- 11 Vö. *H. Riedinger*: *Buchstabe und Geist. A lelkészi szentírás-magyarázat útjáról az Egyházban lásd Internationale katholische Zeitschrift 5 (1976), 393-405.*
- 12 Példaként a következő könyvekre utalunk: *J. Lehmann*: *Jesus-Report. Protokoll einer Verfälschung*, Düsseldorf 1970 és *R. Augstein*: *Jesus, Menschensohn*. München 1972.
- 13 Vö. elsősorban *H. Schlier*: *Zur Frage: Wer ist Jesus?: Neues Testament und Kirche. Festschrift f. R. Schnackenburg*. Kiadó J. Gnilka, Freiburg 1974, 359-370. *F. Hahn*: *Methodologische Überlegungen zur Rückfrage nach Jesus: Rückfrage nach Jesus. Zur Methodik und Bedeutung der Frage nach dem historischen Jesus*. Kiadó *K. Kertelge*. (Quaestiones Disputatae 63), Freiburg 1974, 11-77. *P. Stuhlmacher*: *Schriftauslegung*, Göttingen 1975.
- 14 Vö. *K. Schubert* megállapításaival (Bibel und Liturgie, 1/77).
- 15 *J. Beumer*: *Die katholische Inspirationslehre zwischen Vatikanum I und II. Kirchliche Dokumente im Licht der theologischen Diskussion*. (SBS 20), Stuttgart 1966: *K. Rahner*: *Über die Schriftinspiration*. (Quaestiones Disputatae 1), Freiburg 1958: *O. Loretz*: *Das Ende der Inspirations-Theologie. Chancen eines Neubeginns 1*. (SBB), Stuttgart 1974.
- 16 Vö. *K. Barth*: *Der Römerbrief*. Zollikon 1947, XII: *Kritikusabb-nak kellene lenniük a történet-kritikusoknak ahhoz, hogy kritikájukat helybenhagyjam*.
- 17 Vö. *J. Kremer*: *Der Glaube an Jesus Christus und die neuere historisch-kritische Exegese: Lebendige Seelsorge 28 (1977) 1-10.*

MAX THURIAN
A KERESZTÉNYSÉG JÖVŐJÉRŐL

„Az Egyház csak akkor maradhat hű legsajátosabb természetéhez és akkor őrizheti meg elevenen hitét, izzón reményét, lángolóan szeretetét, ha mihamarább megtalálja áldozatos szellemben a helyi és felekezeti egyházak alapvető egységét, a testvér-egyházakét, ami lehetővé fogja tenni mindannyiuk számára – gazdagságuk jogos különbözősége mellett – közös egységüket az Úr egyetlen áldozati lakomáján.

A kereszténység jövője az, hogy a világ higgyen Krisztusban: de nem fog hinni, ha a kereszténység még hosszú ideig meg van osztva; de lehetséges lesz számára a hit, ha szeretet és béke sugárzik meggyőzően a keresztények újra megtalált egységéből. Krisztus Urunk kezdettől fogva így imádkozott: „Legyenek egyek, hogy a világ higgyen.” Végső fokon ennek az imának meghallgatásától függ a kereszténység jövője.

BALTHASAR FISCHER

**LITURGIKUS MEGÚJULÁS:
BEFEJEZÉS VAGY KEZDET?**

„Befejezés”

Gondviselésszerűnek tűnik, hogy a II. Vatikáni Zsinat utáni *Missale Romanum*, éppen 400 évvel követi a Trentói Zsinat utáni *Missale Romanum*-ot (1570–1970). Német nyelvterületen a tulajdonképpeni határpontot az 1975. év jelenti, amikor megjelent a végleges német misekönyv és az egységes énekeskönyv („Gotteslob”). Ebből az alkalomból vetem fel a címben jelzett kérdést: Befejezés vagy kezdet? A válasz kétségkívül így szól: Mindkettő – befejezés is, kezdet is egyszerismind. A csaknem befejezett zsinatutáni liturgikus reformmal, mindenekelőtt annak leglényegével, a misszálé reformjával céljához ért a liturgikus mozgalom. Ez a mozgalom fedezte fel újra a liturgiában a keresztény jámborság igazi forrását. Belgiumban vette kezdetét 1909-ben és még az első világháború előtt Maria Laach-ban életrekapott a német nyelvterületen, bár kezdetben kizárólag az akadémikus műveltségű rétegre szorítkozott. Döntő fordulatot jelentett a német nyelvterület számára, hogy az első világháború folyamán két osztrák férfiú, anélkül hogy a belgiumi kezdeményezésről tudott volna, és egymástól függetlenül a belgákkal azonos felismerésre jutott: az a keresztény élet, amellyel lelkipásztorkodásuk során találkoztak, minden jóakarattal ellenére is a liturgiától és Bibliától teljesen idegen volt, merőben a törvények, előírások teljesítésére és a

kegyelmi élet gyakorlataira szorítkozott. Az egyik déltiroli káplán volt egy eldugott faluban és itt jutott felismeréséhez, hogy utána a jezsuita rendbe lépve később egyetemi tanár legyen Innsbruckban, századának egyik legjelentősebb liturgikus tudósa és az istentisztelet területén a zsinati és zsinat utáni határozatok döntő mozgatóereje: *Josef Andreas Jungmann*. A másik férfiú az akkoriban még ausztriai Olmützben született és mint az osztrák-magyar monarchia tábori lelkésze a Kárpátokban és Kievben döbrent rá, hogy a gondjaira bízott, zömében oly jóakarátú és hívő katonák, akik idegenkedtek az édeskés vallásosságtól, milyen nyitottak voltak a biblikus hithirdetés iránt. Ez a férfi áll ma megemlékezésünk középpontjában, a „Bibel und Liturgie” folyóirat 50. évfordulóján, annak alapítója: *Pius Parsch*, klosterneuburgi ágostonrendi kanonok. Jungmann a tudomány eszközeivel hozta napvilágra a liturgia kincseit és elsőnek vívott ki újra tudományos nevet és rangot a liturgiának a teológiai tudományok sorában. Pius Parsch halhatatlan érdeme pedig abban rejlik, hogy a hívő népben támasztott érzéket a liturgia iránt és ezt a szellemet vitte be az egyházközségek életébe. Magam részéről hálásan vallom mindkét férfiút mestereimnek, bár személyesen sajnos sohasem találkoztam Pius Parsch-sal. De jóval azelőtt, hogy Jungmannról hallottam volna, már a liturgia bűvkörébe vont – számos kortársammal együtt engem is – Pius Parsch két műve a „Messerklärung” és a „Jahr des Heiles”¹ Jungmannnál végül, 1937-ben a liturgiátörténetből doktoráltam és

haláláig szoros kapcsolatban maradtam nagyrabecsült és szeretett tanárommal.

Pius Parsch volt az elsősorban, aki „Bibel und Liturgie” c. folyóiratával és számtalan, didaktikailag kiváló népliturgiai írásával döntő tényezője volt ama légkör kialakulásának, amely megérlelhette a liturgiareform gondolatát – nem utolsósorban az Egyesült Államokban megjelent angol kiadványok hatása alatt –, mégpedig annyira, hogy a Zsinatnak e téren – ellentétben sok más kérdéssel – csak a gyümölcsöt kellett leszednie. A döntő fordulatot nem azok az egészen véve csekély változtatások hozták, amelyeket a nemrégiben kitört ellentétek olyannyira nem tárgyilagos módon nagydobra vernek, hanem az, hogy a katolikus istentisztelet teljes ránkiszármazott lelki gazdagsága, amelyet Parsch egyházi latintanfolyamokkal akart a nép számára hozzáférhetővé tenni, az anyanyelvűség bevezetése révén egycsapásra kitárult a legutolsó templomlátogató számára is, akkor is, ha nem volt abban a szerencsés helyzetben, hogy latinul tanulhatott volna. Ez az immár csaknem bevégzett Zsinat utáni átalakulás és átviszonyulás bizonyos értelemben tényleg befejeződött, s az elkerülhetetlen kezdeti nehézségek ellenére is meg kell látnunk, hogy már eddigre is mennyire megváltozott számtalan, az istentiszteleten immár közvetlenül és mankó nélkül résztvevő egyházközség arculata, vallásos élete és diakónia-készsége. De olyan értelemben is szeretnék befejezésről beszélni, hogy annyi, a liturgia körül támadt nyugtalanság után most már

nyugalomnak kell bekövetkeznie. Minden, az anyanyelvűség adta fejlődés felé való nyitottság mellett is, az „átköltözés” hátunk mögött tudott időszakát értelmes ember nem akarhatja a végtelenségig nyújtani vagy pláne tartós állapot-tá tenni. Nem lehet örökösen újra tapétázni, bútorokat tologatni, képeket akasztgatni, – valamikor el kell kezdeni, hogy éljünk berendezett házunkban s élvezzük a nyugalmat.

„Kezdet”

Amennyire igaz a maga módján a befejezettség megállapítása, éppenannyira megmaradok annál a véleménynél, hogy a zsinatutáni liturgiareform befejezésének cezúrája egyúttal kezdetet is jelent. Nem szólok itt arról a kezdetről, amely az egyháztörténelem szempontjából valószínűleg a legrelevánsabb. Az új római liturgikus könyvek megjelenésével lehetővé vált, hogy a római liturgia alkalmazkodjék nemcsak az egyes népek, de a mienktől különböző kultúrák szelleméhez is. Saját helyzetünkre szorítkozom s a befejezettség és kezdet jelenlegi egymásbafonódottságát egy szójáték segítségével szeretném jellemezni, amennyiben az idegen *realizálni* szót először annak eredeti, azután újabb, az angolból átvett értelmében használom. Ezt mondom: *A zsinat utáni liturgia realizálódott – most már realizálni is kell.*

A „realizálni” szó megvalósítást jelent: valaminek, ami csak tervben létezett, a valóság síkjára való átvitelét. Emellett ismert ugyane szónak egy újfajta használata is, amelyet

a következő mondat példázhat: „Az asszony, akivel közölni kellett, hogy férje meghalt, először nem is volt képes realizálni annak az embernek a halálát, aki számára az életet jelentette.” Realizálás ez esetben nem *megvalósítást* jelent, hanem *a valóság megközelítését*. Ismeretes, hogy „Grammar of Assent”-jében John Henry Newman az angol „to realize” igét második jelentésében, amint az Angliában már a XIX. század elején amerikanizmusként felbukkant, építette bele megismerési elméletébe. Newmannál a „to realize” jelentése: egy dologról meglevő képzeleteinken, fogalmainkon és elnevezéseinken keresztül törve eljutni annak valóságához. Amit ismert az ész, egyszerre csak megismeri a szív, megismeri az egész ember. E kis filológiai vargabetű után látszólag ellentmondásos tételünk is érthetővé válik: a „realizálni” szót egyszer hagyományos, másszor újabbik, az angolból származó értelmében használjam.

Az új liturgia realizálódott – Az új liturgiát realizálni kell

A számunkra most elkövetkezendő feladat az, hogy papok és hívők az eddiginél jobban eljussanak ahhoz a kegyelemteljes valósághoz, amely az immár feltárult és összevont liturgia szavai és mozdulatai mögött rejlik: hogy legbelsejünkben ragadtassák meg magukat attól a realitástól, amelyet a Zsinat Krisztus közöttünk továbbható papi tevékenységének nevez. Egy évtizedig volt a hangsúly szűkséggéppen az istentisztelet külsőségein, a formákon és azoknak megváltoztatásán – most már egészen határozottan be-

felé kell fordulnunk. Voltaképpen Pius Parsch kezdeményezésének első lépéseihez térünk vissza, ahhoz amire ő ötven évvel ezelőtt annyival kedvezőlenebb előjelek között, folytonosan félreértéseknek és gyanúsításoknak kitéve törekedett, s ez: az istentisztelet áhítatának átszármaztatása az előljárók, az egyházközségek és minden egyes keresztény ember jámborságára: jámborságon pedig azt a bibliai jámborságot értve, amelyben bennfoglaltatik a diakóniára, azaz szolgálatra való természetes készség. A cél egy határozott, a Biblia és a liturgia forrásaiból merítő kereszténység: a gyökérszék megerősítése, hogy a fa megállhasson a viharban (mert mindenki láthatja a kereszténységet fenyegető vihar jeleit).

Mi a teendő?

A következőkben két részben röviden felvázolom, hogy véleményem szerint mi a teendő a liturgikus megújulás most megkezdődő új szakaszában.

1. Ha azt akarjuk, hogy a liturgia newmani értelemben „realizálódjék”, azaz megközelítse a valóságot, valódi liturgia legyen, mindent el kell követnünk, hogy az ilyen halhatatlanul új helyzettel szükségképp együttjáró gyermekbetegecségek mihamarabb megszűnjenek.

Goethe mondja a Wilhelm Meister Vándoréveiben valahol: „Minden új korban gyermekként kell újrakezdenünk”, azaz a gyermek naívságával, tökéletlen felmérőképesség-

vel is. A megújult liturgia gyermekbetegségeinek fejezetéhez tartozik például az az igazán nem ritkán jelentkező kórság, hogy a liturgikus szövegeken túlmenően szüntelenül telebeszéli a hívők fejét, vagy tolakodó módon javulásra buzdítanak akkor, amikor ima-indíték lenne helyénvaló (pl. a könyörgések esetében). (Ezt a gyermekbetegséget új orvosi kifejezéssel sermonitisnek neveztem el.) Idetartozik az istentiszteleteken gyakran tapasztalható lázas nyugtalanság: a sok beszéd-től pillanatra sem térhet magához az ember – s éppen egy olyan korban, amelyben a csendesség és a meditáció annyira szükséges lenne, mint a mindennapi kenyér. Idetartozik végül az anyanyelv gyermekes monopolizálása, mintha csak a régi latint minden vonatkozásban ezentúl tilalmas dologként kellene kerülni.

Vannak aztán súlyosabb kórjelenségek is, amelyekre már nemigen illik a gyermekbetegség fogalma. Kórjelenségek, melyek azzal a ténnyel függnek össze, hogy a reformévtized – anélkül hogy ezt bárki előreláthatta volna – egybeesett egy heves, noha nyilván rövidéletű áramlattal, amelyet mint „második felvilágosodást” tartanak számon. Ebből allergiák származtak a liturgia szimbólumvilága ellen, valamint akadémisztikus idegenkedés a népi buzgóság minden formájától, beleértve a szentek tiszteletét s a vallásos népszokásokat is. P. Parsch ötven évvel ezelőtt a „Bibel und Liturgie” első évfolyamához írott előszavát kell csak elolvasnunk, hogy megállapíthassuk, mennyire távol voltak az ilyenfajta allergiák a nagy „népliturgikustól”: sőt inkább

az anti-akademizmus patrónusának nevezhetnénk őt, akire ebben a vonatkozásban manapság igencsak szükség lenne.

Ha a szimbolikát és a népies vallásosságot háttérbe szorítják, szükségképpen előáll a kifejezésnek az a szűkössége, ami aztán olyannyira hidegül hat. Szintén a „második felvilágosodás” vonalát mutatja az az irányzat, amely elviselhetetlen módon előtérbe helyezi a horizontális kihatást, főleg a világ megváltoztatásának értelmében, az imádság rovására, holott enélkül csak megfulladni lehet. Ugyaninnen fakadnak a tekintélyellenes tendenciák: ezek nincsenek már tudatában annak, hogy egy világegyházban nem lehet egyszerűen liturgiát költeni, hanem igenis ki kell domborítani ennek általánosérvényű, helytől független jellegét, mégpedig nemcsak verbális, de lojális kapcsolatban püspökkel és pápával (akiket nemhiába nevezünk néven minden misén) – s ez nem utolsó sorban a hívők védelmét szolgálja. A legsúlyosabb betegség pedig az, amikor ezúton kétes teológiát (hogy ne használjunk más kifejezést) csempésznek az istentiszteletbe, úgy, hogy az értelmes hívő komolyan gondolkodóba esik, vajon áment mondhat-e még erre. Mindezek a felszrott kórtünetek, amelyek szerencsére korántsem mutatkoztak mindenhol, súlyosságuk szerint nemcsak az integralizmusnak jönnek érvként kapóra, de kisebb vagy nagyobb akadályokat gördítenek a megújult liturgia newmani értelemben történő realizálása elé. Akinek istentisztelet alatt mérgelednie kell (mégpedig okkal és jogosan), annak elmegy a realizálókedve!

Mégis, most már talán megállapíthatjuk, hogy e kezdeti betegségek időközben a tetőpontra már túljutottak. Több, mint harminc esztendei akadémiai tanárkodásom egyik legmegindítóbb élménye volt, amikor a hetvenes évek elején legfiatalabb hallgatóimnál tapasztalhattam a szél megfordulását. Egyszer csak visszatért az érzék a mozdulatok és köntösök, ünnepélyesség és népi vallásosság iránt – s ez egyébként az egész világon megfigyelhető jelenség, amely 1975 márciusában az Egyesült Államokban tett előadó-körutam során szinte tapintható volt: ha egy-egy főiskolás hallgatóközönség ezt hallotta: „nonverbal expression” vagy „meditation”, az összes szem felragyogott. Nem mintha valamiféle váratlan, csodálatos gyógyulás következett volna be, vagy lenne bekövetkezőben – de a gyógyulás első, határozott jelei nyilvánvalóak. Áll ez elsősorban a latin és az anyanyelv megértő koexistenciájára, valamint a csendesség s a jelképek iránti érzék visszanyerésére. E viszonylatban – óvatosan szólva – úgy tetszik, új, kedvezőbb légköri feltételek kezdenek mutatkozni a liturgia realizálása számára. Az a zavarodottság, amelyet Newman bíboros jellemzőnek nevezett minden Zsinat utáni időszakra az egyháztörténelem során, nem lesz tartós állapot – ez már érezhető is.

2. Ha azt akarjuk, hogy a liturgia newmani értelemben realizálódjék, tehát valódi liturgia legyen, az előjáró és az egyházközségi gyülekezet liturgikus képzését immár elsőrendű feladatunknak kell tekinteni.

Következményekkel terhes tévedés lenne feltételeznünk, hogy a megértett liturgia már azonos is a realizált liturgiával. Miután a néptől meg nem értett kultikus nyelv egy évezredig volt használatban, csoda volna, ha a hívők egyszerűen odafigyelve a most már megértett liturgikus szövegekre, rögtön rátapintának a mondanivalók lényegére. Erre *igen tudatosan és igen türelmesen kell rávezetni a hívőket*, ha azt akarjuk, hogy megtanuljanak lélekben a liturgiával élni. Feladatunk a jövőre nézve, hogy az eddiginél sokkal határozottabban fogjunk hozzá a hívők liturgikus képzéséhez, ahogyan ezt a Zsinat és a Zsinat utáni dokumentumok előrelátóan szorgalmazták. Hol élnek például azzal a lehetőséggel, hogy a misekönyv Általános Bevezetése 41. pontjának értelmében az ordinárium és a proprium szövegei is alkothatják a vasárnapi szentbeszéd tárgyát? S ha értelmezzük is az Írást – vajon nem elgondolkoztató-e a merőben exegétikus² prédikációk lépten-nyomon megfigyelhető divata? A homiliának mindig volt misztagógikus szerepe is a misében – éppen ezt kellene manapság életre kelteni.

Az ordinárium feltárandó elemei közül *az istentisztelet szimbolikája* a legfontosabb. Ha hagyjuk, hogy értelmét veszítse, egyre jobban racionalizált és technizált világunk goromba klímájában félő, hogy elsorvad.

Nemrég, egy tudományos kollokviumon, Ausztria korai keresztény történetének egyik legfontosabb és legszeretetre-

méltóbb dokumentumáról, Noricumi Szt. Severinus életéről szóló fejtegetéseimben utaltam arra, hogy amint életrajzírójának tudósítása szerint a szent, miután halálos ágyán megáldozott, egész testére keresztet rajzolt, helyenként ma is szokás még, hogy a hívők közvetlenül az áldozást követően keresztet vetnek. Talán a legmélyebb értelmű keresztjel az összes közül, mondtam, mert mikor is lehetne ez az ősrégi birtok-jel, amellyel Krisztus tulajdonának vallom magam, mélyebb értelmű, mint amikor Krisztus újból birtokba vesz. A résztvevők között volt egy nagynevű bécsi főiskolai tanár. Ime az ő (remélhetőleg túlzottan általánosító) reakciója: „Éppen ezt a keresztvetést tilalmazzák minálunk a káplánok.” Amennyiben ez így van, akkor nagyon sajnálatos.

Mint hogy felmerült e jelszó, hogy: „káplánok”, hadd legyen szó egy főbenjáró oktatási feladról, amelyre sokhelyütt alkalmasint jóval több energiát kell majd fordítani, mint ezidáig, s ez a klérus liturgikus kiképzése és továbbképzése. Ebben az összefüggésben nem lehet elégszer utalni a Lit. Konst. 14. szakaszában foglalt igen józan és élestekintetű zsinati megállapításra: „Nincs remény e követelmény (azaz az egész nép teljes és tevékeny liturgiai részvételének követelménye) megvalósítására, ha nem hatja át a liturgia szelleme és ereje legelőször is a lelkészeket s nem válnak annak tanítómestereivé. Sürgetően szükséges ezekből a klérus liturgiai képzéséről való hathatós gondoskodás.” Mégiscsak elgondolkoztató, amit nemrég megjelent „Kritikus mérleg”

-ében írt Emil J. Lengeling a liturgikus képzést illetően, mégpedig, hogy egészen a legmagasabb mérvadó körökig nemigen voltak képesek a liturgiatudomány főszakká való tételében (a Lit. Konst. 16.sz. alapján) mást látni, mint egy diszciplinának a saját képviselői által történt mesterséges felértékelését: politikai zsargonnal élve: egy professzor-klika manipulációját – még a Zsinaton is. Pedig csak egy régi és rég felismert hiánynak a pótlása volt a cél. Az egykori, Zsinat előtti állapot különösképpen kiegyensúlyozatlan volt: úgy képezték ki a teológust, hogy mindenütt, minden tárgyban otthon legyen, mindenhol körülnézett, mindenben megtapasztalt és mindenütt adhasson felelős felvilágosítást, éppen csak azon a területen nem, amelyen pedig, itt, e földön, a megváltás műve az idők végezetéig hat s Krisztus papi tevékenysége folytatódik. Bizonyosan nem ártana, ha a papképzés ezúton kissé kevésbé intellektualisztikussá, sőt, talán valamivel „múzsaibbá” válhatna.

Gyakran érezzük úgy, hogy a kiképzés és továbbképzés elégtelensége folytán a hívők elengedhetetlen előkészítése is hiányos volt: hogy régi celebrációs szokások származnak át az új liturgiára, a celebráló pap nincs még tudatában annak, hogy előjárója egy istentiszteleti gyülekezetnek s ezzel ő is az előjáróságra érvényes lélektani törvények alatt áll. Gyakran tűnik úgy, hogy az új liturgia nagyfokú rugalmassága adta sokrétű lehetőségeket vagy nem veszik észre, vagy legalábbis nem aknázzák ki kellőképpen. Akadnak olyanok, akik keservesen panaszoznak, hogy az új liturgia

sem enged elegendő teret a hívők spontaneitásának – aztán, ha egy kicsit kérdezősködünk, megállapíthatjuk, hogy a kisebb közösségek miséire és gyermekmisékre³ vonatkozó, időközben érvényessé vált igen nagyvonalú határozatokat még csak tudomásul sem vették.

De nemcsak teológusokra és laikus teológusokra van szükség, hanem olyan laikusokra is, akik e téren egyszerűen többet tudnak, jobban értesültek, hogy felelősen hozzájárulhassanak egy-egy plébánia liturgikus életéhez, teszem azt mint az egyházközségi tanács liturgiai bizottságának tagjai, vagy mint kántorok, lektorok és áldoztatók. S vajon nem érvényes-e ez még inkább a sekrestyésekre, orgonistákra, karvezetőkre és karénekesekre? Mindig elgondolkoztatott az 1909-es Malines-i Kongresszus egyik határozata, amely rendszeres liturgikus lelki napokat javasolt templomi énekarok számára. Olyan szerzőkre volna itt szükség, akik Pius Parsch didaktikai képességével és népközeli előadómódjával rendelkeznek. A vonatkozó németnyelvű irodalomból nagyon hiányzik az a műfaj, amelyet a franciák „haute vulgarisation”-nak (színvonalas népszerűsítés) neveznek s amire a német nyelvnek jellemző módon még kifejezése sincs.

Egy, a maihoz hasonló teológiai álláspontmeghatározásból nem hiányozhat a befejező eszme-futtatás. Már a megújított liturgia megvalósításának, mint a belső egyháztörténet folyamatának is köze van a Szentlélekhez – még XII. Pius mondta a Liturgiai Mozgalomra, hogy „a Szent-

lélek átjárja Egyházát”: ezt a kifejezést aztán a Zsinat is magáévá tette. A newmani értelmű realizálás, az összes formák mögé a valósághoz való áthatolás végeredményben kegyelem, a Lélek ajándéka, amely csak ott érlelődhet meg, ahol az imádság légköre uralkodik. Az Egyházon belül mutatkozó jelek e viszonylatban is inkább reménykeltőnek látszanak. Amennyire idegenszerűvé vált a sikert bálványozó századunkban a széles tömegek imádságának eszméje, annyira bámulatos az az ima-éhség, amely az utóbbi években Amerikából kiindult ún. Karizmatikus irányzatban tört a felszínre. Ahol egészséges fiatal emberek ismét ilyen csodálatraméltóan nagy számban kezdenek imádkozni s a Lélekhez fohászkodni, ott hamarosan meglátják majd, hogy a Lélek feltárja számukra az istentisztelet teljes gazdagságát: azt a Lelket, amely nélkül – Szt. Pállal – nem mondhatjuk: Abba, Atyánk, s nem mondhatjuk: Uram, Jézus – semmiképpen sem azzal a bensőséges erővel, amellyel akkor teszszük ezt, amikor az istentiszteleten jelenlévő Úr magához von s az Atyához visz el minket.

JEGYZETEK

- 1 Parsch misemagyarázataát a magyar liturgikus mozgalom atyja, *Szunyogh X. Ferenc OSB* fordította le (A szentmiseáldozat, Pannonhalma 1926-27), amely később több kiadást ért el a Szociális Misszióstársulat (Liturgia) kiadásában (Budapest). Ugyanitt jelent meg a *Jahr des Heiles: Az üdvösség éve I-III*, Budapest, 1936 *Halamka Gyula* piarista teológiai tanár és rendtársai: *Albert István, Bátky Miklós* és *Szamek József* fordításában. (A fordító megj.)

- 2 Itt a hangsúly a „merőben” szón van, mert a helyes exegézis előfeltétele a hűséges igehirdetésnek (vö. J. Kremer tanulmányában a Mt 28, 19 kapcsán felhozott példát, 105. l.), de ennél nem lehet megállni, hanem az életre vonatkozó tanítást kell kihangsúlyozni: a patrisztikában ezt értik a misztagogikus prédikáción. (A kiadó megj.)
- 3 Vö. az ausztriai Liturgikus Bizottság kiadványát: Richtlinien für Kindermessen und Messfeiern kleiner Gemeinschaften. (Texte der Liturgischen Kommission für Österreich, Nr. 1.). Salzburg 1974. Abdruck des „Direktoriums für Kindermessen” der Kongregation für den Gottesdienst (1973) und der von der Österr. Bischofskonferenz abprobierten Richtlinien „Gottesdienst mit Kindern” (1970 und 1972) und „Messfeiern kleiner Gemeinschaften” (1971). (A kiadó megj.)

RÉSZLETES TARTALOMMUTATÓ

A kiadó előszava 7

Y. Congar

Tekintély és szabadság az Egyházban. 9

A tekintélyi hivatal és a keresztény hívő, 10 – Fejlesszük a hit kritikai szerepét! 11 – Felülemelkedni a merőben társadalmi szemléleten, 13 – Találjuk meg a „sajátosan keresztény” elemet! 16 – Együtműködés az Egyház testvéri közösségében, 18 – A keresztény stílusról, 20 – A zsurnalisztika veszélyeiről, 22 * A tekintély és hatalom kötelességeiről, 25 – Az egész keresztény élet szolgálat, 26 – A társadalmi viszonyok és az Egyház, 28 – Jövőbe tekintőbb felelős vezetést! 30 * A szabadságról, 32 – Szabadság a szolgálatért, 32 – Tisztelet mások iránt, 35 – Az egység tiszteletben tartása; de az egység nem egyformaság, 36 – Összhangban az Egyház életével, 37 – A türelemről, 38 – Hallgassuk meg kölcsönösen egymást! 39

R. Voillaume

Az egészséges megújulás feltételei 41

A kontesztálás, a hit és a szegények, 42 – A világmindenség új képe, 43 – A bizonyosság lerombolása, 44 – Az Egyházzal szemben támasztott kérdések, 46 – Realizmus és alázat, 46 – Szakértelem és szellemi becsületesség, 47 – Az értelemre kell alapozni, 48 – A szemlélődés, az Egyház elidegeníthetetlen sajátossága, 51 – A világnak szüksége van természetfölöttiségre és a szakrális térre, 52 – A világ szomjazik a szeretetre és reményre, 54 – Teljességgel átélt kereszténység, 55

J. Loew

Jézus Krisztus igézetében 57

„Szűk visszatérő folyosó”, 58 – Józan ész és engedelmesség a Kormányosnak, 60 – Vitázni, igen..., 61 – ...de ne zárkózzunk be a problémákba!, 62 – Járjon át bennünket Krisztus! 65 – Régóta vitatják Jézus Krisztust, 66 – A hit öröme, 68 – Isten lakjék bennünk, 69 – Hallgassuk meg a szegényeket! 70 – Az élő Isten szava a szegények szájából, 71 – A fa és a levelek, 73 – Hogyan ébresszük fel az istenszeretetet a világban? 74

P.-A. Liégé

- A szimfónikus Egyházért** 77
Egység, változatosság és többbretűség, 78 – A változatosság új felismerése, 80 – Számos ellentét és folytonos feszültség, 81 – Új helyzetek a közösség keretein kívül, 83 – ...és belül, 84 – Az Egyház ismertető jegyeit újra meg kell találnunk, 85 – Első ismertető jelünk: a Krisztusban való hit, 86 – Az Egyház nem fellegvár, de nem is beépítetlen üres telek, 88 – Másarcú Egyház, és mégis mindig a Pünkösdi Egyháza, 89 – A lényeges kritériumok: 1) A Szentírás, 89 – 2) Az Eucharisztia, 90 – 3) A lelkipásztori szolgálat, 90 * A közös kapcsolat sürögőssége, 91 – Mit várhatunk az egyházak közötti kapcsolatoktól? 93 – Nehéz és szüntelen munka, 94

J. Kremer

- Bibliaolvasás – hittel vagy kritikával?** 95
Akik nehezen egyeztetik össze a hitet a kritikával, 96 – 1. Hivő bibliaolvasás, 97 – Előfeltétele a hallgatás, 98 – ...és készség a tanítás befogadására, 99 – A cél a cselekvés, 99 * 2. Kritikus bibliaolvasás, 101 – Az üzenet megértése, 102 – A kritikai szentírásmagyarázat okozta „csalódások”, 104 – Példa a kritikus felülvizsgálat szükségességére, 105 * Hittel és kritikával olvassuk a Szentírást! 105

B. Fischer

- Liturgikus megújulás: Befejezés vagy kezdet?** 109
„Befejezés”, 110 – Visszatekintés a liturgikus mozgalom kezdeteire, 110 – Josef Andreas *Jungmann* és Pius *Parsch*, 111 * „Kezdet”, 113 – Az új liturgia „realizálódott” – az új liturgiát „realizálni kell”, 114 * Mi a teendő? 1. A gyermekbetegségek megszüntetése, 115 – Állásfoglalás a körjelenségek ellen, 116 – A szimbolika és a népi vallásosság háttérbe szorítása, 117 – Túljutottunk a krízis tetőpontján, 118 * 2. A második teendő: Az előljárók és az egyházközségi gyülekezetek liturgikus képzése, 118 – Az istentisztelet szimbolikájának jelentősége, 119 – Pedagógiai feladatok: a klérus liturgikus kiképzése és továbbképzése, 120 – ...és a hívők felkészítése, 121 – Munkatársak kiképzése, 122 – A Lélek reménykeltő jelei, 123

- M. Thurian-idézetek* 76, 108

Az OPUS MYSTICI CORPORIS Könyvkiadó (Bécs) kiadványaiból:

Franz KÖNIG bíboros:

A ZSINAT MÉRLEGE

Bécs, 1968. 96 lap

E mű madártávlatból tekintve méltatja a II. Vatikáni Zsinat történelmi jelentőségét. – A *Theologie der Gegenwart* (1968, 238. l.) szerint „e könyv jelentősége messze túlhaladja nyelvi határait, mindenekelőtt a benne közölt nemzetközi bibliográfia miatt.”

ZSINAT UTÁN

Gyűjtemény

Bécs, 1968, 223 lap

A Zsinat utáni feladatokkal, irányzatokkal, álláspontokkal, és a pápákkal foglalkozó írások *VI. Pál* pápától, *Döpfner, Garonne, Guyot, Léger, Ratzinger, Seper, Suenens* bíborosoktól és *Feiner, Leclercq, Müller, Philips* professzoroktól. Részletes irodalommal.

Alois MÜLLER:

KERESZTÉNYSÉG, EGYHÁZ – ÚJ SZEMMEL

Bécs, 1970, 118 lap

E mű vezérgondolata, hogy a mai mutáció korában a változó, megújuló egyház szeretetére csak úgy nevelhetünk, ha a nevelők: a szülők és a lelkipásztorok magukévá teszik az új szellemet. Ezért négy fontos kérdést vizsgál a zsinati teológia szellemében.

W. KASPER–*L. SCHEFFCZYK*–*R. SCHNACKENBURG*–*G. TEICHTWEIER*–*A. WINKLHOFER:*

RÉGI KÉRDÉSEK – ÚJ VÁLASZOK? ÚJ KÉRDÉSEK – RÉGI VÁLASZOK?

Az Egyház, a lelkipásztorok és a teológia mai kérdései

Bécs, 1976, 131 lap

Könyvünk lelkipásztori továbbképző előadássorozat anyagát tartalmazó tanulmányok gyűjteménye.

Theodor FILTHAUT:

IGEHIRDETÉS ZSINAT UTÁN

Hogyan közvetítsük a Zsinat tanítását?

Bécs, 1970, 159 lap

Szerzőnk biztos tudással és világos áttekintéssel foglalja össze a Zsinat vezérgondolatait, hogy azokat az igehirdető értékesíthesse. Egyben új utakat is keres, új feladatokra mutat rá a katekézis számára.

Rendelési cím: VERLAG OMC, A-1090 WIEN, Boltzmannngasse 14.

Könyvünk

rangos teológusok iránytmutató állásfoglalását közvetíti az Egyház, s általában a keresztény hit világában észlelhető válságtünetekkel kapcsolatban. Tanulmányaink témái: A tekintély és szabadság harmónikus összeegyeztetése — Az egészséges megújulás feltételei — Jézus Krisztus igézetében hűség az Egyházhoz — Az egység megvalósítása a pluralitásban — A hívő s egyszersmind kritikus bibliaolvasás kérdése — A liturgikus megújulás gyakorlati megvalósítása.